Thatha Arx Regia

A tatai vár metszetábrázolásai a XVI-XVII. századból

A borítón
a 32. számú
metszet látható.

Thalia
Regia

Thatha Arx Regia

A tatai vár metszetábrázolásai
a XVI-XVII. századból

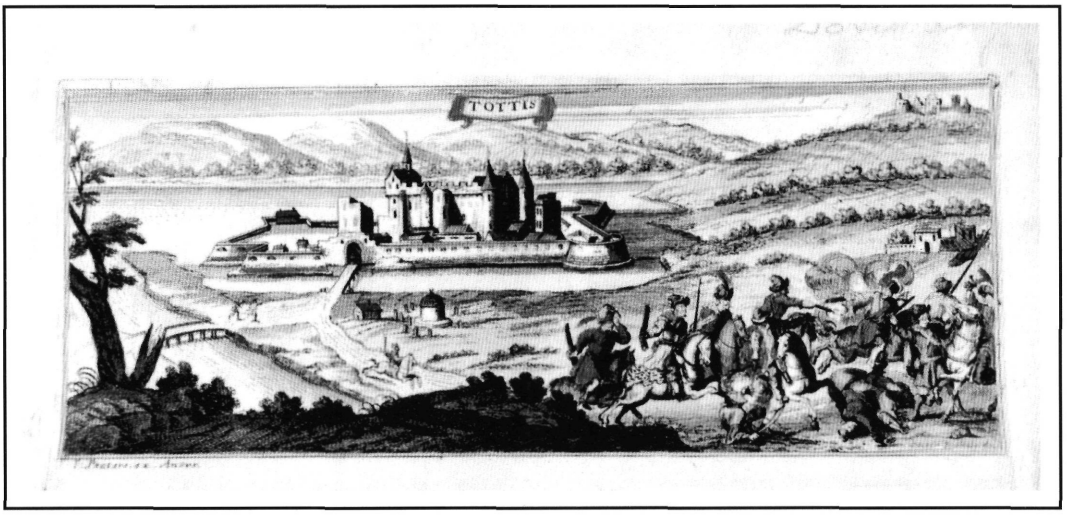

KISS VENDEL

A KUNY DOMOKOS MÚZEUM
- TATA, VÁR -
IDŐSZAKI KIÁLLÍTÁSAINAK KATALÓGUSAI II.

A sorozatot szerkeszti:
Fülöp Éva Mária

A tanulmányt írta és a katalógust szerkesztette:
Kiss Vendel

A kötet a
Nemzeti Kulturális Alap,
Tata Város Önkormányzata,
és a Tatabányai Múzeum
támogatásával készült.

A szerző köszönetet mond a következő intézményeknek,
melyek hozzájárultak a gyűjteményükben található
metszetlapok közzétételéhez:
Országos Széchényi Könyvtár
Magyar Nemzeti Múzeum
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
MTA Könyvtára
Móricz Zsigmond Városi Könyvtár, Tata
Kuny Domokos Múzeum.

Fotó:
Mohainé Varga Edit

Katalógusterv:
Ölveczky Gábor

ISSN: 12196207
ISBN: 9637110305

Készült:
Kompress Nyomdaipari Kft.
1998

Atatai vár építésének legkorábbi időszakáról okleveles emlékek nincsenek. A régészeti feltárás eredményei szerint a jelenlegi helyen a XIV. század második felében építették fel a legelső épületet.[1] Az építkezéseket valószínűleg a vidék akkori birtokosai, a Lackfiak végezték. A Lackfiaktól 1397. után Zsigmond király szerezte meg a várat a birtokkal együtt. A vár komolyabb kiépítése is Zsigmond király birtoklásának időszakára esett. Négy saroktornyos, három épületszárnyas palota épült, mely királyi pihenőhelyként szolgált, de gyakran adott helyet magasrangú vendégek és külföldi követségek fogadásának is. 1426-ban Zsigmond elzálogosította tatai birtokát Rozgonyi Istvánnak, s csak Mátyás uralkodása alatt, 1467-ben került vissza a király birtokába. Mátyás nagyarányú reneszánsz építkezésbe kezdett Tatán, melynek eredményeként - a korábbi várat magként megtartva, tóparti teraszt és udvari kerengőt építve hozzá - igazi reneszánsz palotává alakította a várat. Növelte a vár védelmi képességeit is: kerítőfallal, új toronnyal és vizesárokkal látta el.

Tata a XVI-XVII. század során a török terjeszkedéssel szemben kiépített végvárrendszer része lett. Mivel a végvárrendszer legfontosabb pontján (a Bécs felé vezető szárazföldi út mellett, közel a Dunához) helyezkedett el, állandóan hadiesemények színtere volt, melyek során többször gazdát is cserélt.[2] Ebben az időszakban épültek ki a vár ma is látható külső védművei. Legkorábban a DNY-i rondella valamint a palotát délről és nyugatról övező új kerítőfal, vizesárok és új kapubejáró készült el. A vár 1543-as elfoglalását megörökítő török miniatúra ezt az állapotot örökítette meg.[3] 1566 után kezdődött meg a védművek nagyobb arányú korszerűsítése. Ennek során épültek meg olasz rendszerű bástyái, melyek közül legelőször a déli Ferrando-bástya, majd az észak-keleti Rosenberg-bástya, legvégül az északi Kecske-bástya készült el.[4] (A Ferrando- és a Rosenberg-bástya az építtető várkapitányokról kapta a nevét.)

A vár törökkori állapotáról tanúskodó egyik forráscsoport a fennmaradt nagyszámú XVI-XVII. századi grafikai ábrázolás. E forráscsoport megjelenése nyilvánvaló kapcsolatban áll a törökkel vívott küzdelemmel. A nyugat-európai közvélemény élénk figyelemmel kísérte e háború eseményeit, a kor publicisztikája írásban és képben is tudósította az érdeklődőket a legfrissebb eseményekről.

Témánk szempontjából különösen fontosak a tizenöt éves háború hadműveleteiről szóló tudósítások, ugyanis a tatai vár ostromairól hírt adó német nyelvű újságokban jelentek meg először a vár első metszetábrázolásai.[5] Ezek a fametszetek, mint az újságok és tudósítások képei általában, a

hitelességet teljesen nélkülöző ábrázolások. (Az ábrázolások csekély hitelének egyik oka a helyszín megközelítésének nehézségében rejlett, a másik ok pedig az volt, hogy ezen lapok elsődlegesen üzleti vállalkozások voltak, céljuk az olvasóközönség híréhségének, kíváncsiságának kielégítése volt. A hitelesség kérdése nemcsak az illusztráció, hanem a szöveg tekintetében is másodlagos volt.[6])

Az ábrázolások másik nagyobb csoportját a korban megjelenő történeti és földrajzi munkák illusztrációi alkotják. Már a tizenöt éves háború alatt több, a háború eseményeit és Magyarország történetét gazdag képanyaggal ismertető könyv jelent meg. A XVII. században aztán - különösen a törökkel vívott háborúk időszakában - nagy számú, a hazai erősségek képeit tartalmazó kiadvány látott napvilágot. Az újságokban megjelent képekkel összehasonlítva a könyvek illusztrációi általában művészibb kidolgozásúak, a hitelesség igényének is jobban megfelelnek.[7] E tárgykörhöz tartoznak a nem önálló lapokon, hanem a térképkereteken vagy családfákon megjelenő veduták is.

A korabeli város- és várábrázolásokat készítő rajzolók és metszők elsősorban helyszíni vázlat és elbeszélések alapján alkották meg kompozícióikat, a minta esetleges pontatlanságát pedig utólag, a helyszínen korrigálták. A magyarországi képek esetében más a helyzet. A korábbi kutatások világosan kimutatták, hogy a képek külföldön készültek, a háborús helyzet miatt a külföldi rajzolók többségének azonban nem volt módja, hogy helyszíni vázlatot készítsen várainkról. A fennmaradt várábrázolások - Tata esetében is - néhány alaptípusra vezethetők vissza, melyeket a későbbi mesterek átdolgoztak, átmásoltak, új elemekkel egészítettek ki, vagy ellenkezőleg, elhagytak elemeket az eredeti kompozícióból. A számos átdolgozás (ahol sok esetben már nem is az eredeti, hanem annak egy változata szolgál mintául), látszólag különböző típusok kialakulásához vezetett. Az ábrázolások gondos tanulmányozása során követni lehet a minta alakulását, és meg lehet határozni az eredeti metszetlapot, melyre az átdolgozások visszavezethetők.[8] Különleges helyet foglalnak el - nemcsak a tatai vár esetében, hanem országosan is - Wilhelm Dillich kasseli rajzoló, rézmetsző, krónikaíró Ungarische Chronica című munkájának ábrázolásai, melyek alaptípusként szolgálnak a legtöbb Tatát ábrázoló metszetlaphoz.[9]

Dillich nyugati nézőpontból ábrázolta a várat. A Mátyás-kori palota négyzetes tömegű, pártázatos oromzattal, támfalakkal, északi oldalán egyetlen nagyméretű toronnyal. Déli oldalán két, az oromzatnál nem magasabb toronyszerű építményt lehet megfigyelni. A várudvaron, a palotától észak- és délnyugatra további két alacsonyabb torony látható, több kisebb, független

épülettel. A külső védművek főbb elemei (a kapubejáró és a négy bástya) jól kivehetőek a képen. A várat széles vizesárok veszi körül. A táj főbb topográfiai elemei: a tó a hegyekkel, a vár mögött jobbra emelkedő domb (*Marmerberk*), tetején "kolostor" romjaival, a kép jobb szélén - a várral egy magasságban - egy lerombolt templom (*zerfalne Kirch*), a romtól délre két melegvízű fürdő (*warm batt*). A vár előtt őrház (*wachthauss*) épülete, és a török temető sírjai láthatók egy türbével (*eines Begen Begrebnuss*). Balra az előtérben patak folyik keresztül, rajta deszkahíd.

Dillich várábrázolásait a szakirodalom a műfaj határain belül hitelesnek tekinti. Tata esetében a fennmaradt felmérések és térképek, a korabeli leírások és az újabbkori kutatások - elsősorban a régészeti feltárás - eredményei teszik lehetővé a kép hitelességének az ellenőrzését.[10] A vár külső védművei nagyjából azt a képet mutatják ma is, mint a XVI. század utolsó évtizedeiben. Összehasonlítva a jelenkori állapotot az ábrázoltakkal, megállapíthatjuk, hogy az nagyjából a valóságnak megfelelő képet ad. A kapubejáró elhelyezése eltér a képen a jelenlegi helyzettől, de a korabeli térképekkel egybevetve látjuk, hogy az adott időszakban - a metszeten ábrázolt helyzettel megegyezően - a kapu a Kecske-bástya közvetlen szomszédságában volt.

A középkori várpalota egykori külsejéről a meglévő falmaradványok alapján nem lehet hiteles képet alkotni. A rekonstrukcióhoz a régészeti feltárás eredményei adnak támpontot, melyet a várfelmérések és a leírások adatai pontosítanak. Tudjuk, hogy a várkastély a XVI. század elején a már említett négyzetes alaprajzú, négysaroktornyos épület volt, melyet egy külső kerítőfal is övezett, nyugati oldalán két toronnyal megerősítve. A XVI. század első felének hadieseményei valószínűleg komoly pusztításokkal jártak, de az épület fő tömege alapvetően nem változott. Egy 1587-ből származó térkép - pontatlan alaprajzi részletezéssel - továbbra is négyzetes tömegű épületet jelez.[11] Az eredeti állapothoz képest lényeges változás az 1570-es évek végén történt, mikor a palota három tornyát védelmi okokból visszabontották.[12] A metszeten ábrázolt állapot főbb vonalaiban mindezekkel megegyezőnek tűnik. Problematikus a palota déli oldalán elhelyezett két torony értelmezése. A vázlatszerű kidolgozás miatt a képnek ez a részlete nem egyértelmű, félreérthető, a délnyugati torony rajza zavaros, a délkeleti kidolgozása pedig hengeres alaprajzú építményt sejtet, noha az ásatás során egyértelművé vált, hogy valamennyi torony négyzetes alaprajzú volt. Szintén bizonytalan a palotától függetlenül jelölt tornyok beazonosítása. Az északon ábrázolt épület talán a Zsigmond-kori kaputorony, fekvése alapján annak felel meg.[13] A déli, alacsonyabb torony valótlan, ötletszerű berajzolásnak tűnik. Erős fenntartással lehet csak azonosítani a

palota kerítőfalát erősítő Mátyás-kori toronnyal. Ebben az esetben feltételeznünk kell azt, hogy a művész az ábrázolhatóság érdekében az épület tömegétől egyébként nem elváló tornyot a valóságnak nem megfelelően, szabadon állónak ábrázolta.

A környezet topográfiai elemei jól beazonosíthatóak a kép alapján.[14] A vár mögött emelkedő domb a Szent Iván-hegy. A hegy tetején ábrázolt kolostorrom a középkori településrész templomával azonos, maradványai átalakításokkal ma is állnak. A várral egy magasságban jelzett templomrom a bencések egykori monostorával azonosítható. A leírásokban is említett melegvizes fürdők forrásai e században még működtek, elhelyezésük a képen a valóságnak megfelelő. A vár előtti török sírépítmény a török összeírásokból is ismert, pontos helyét csak régészeti feltárással lehetne meghatározni.[15]

Dillich képét összehasonlítva a későbbi metszetlapokkal megállapíthatjuk, hogy azok legtöbbjén a vár és környezetének ábrázolása lényegében ezzel az állapottal megegyező, csak a részletek kidolgozásában vannak jelentéktelen eltérések. A különbségek ott mutatkoznak, ahol Dillich ábrázolásának értelmezése bizonytalan. Több metszeten a palota támfalaiból hosszúkás gótikus ablakok lesznek, déli tornyait szinte mindegyik későbbi képen hengeres kialakításúnak ábrázolják, délnyugati tornya mellett pedig egy újabb - nem létező - torony jelenik meg a nyugati oldalon. Mindez ékes bizonyítéka annak, hogy ezen munkák alkotói soha nem látták a várat, hanem Dillich után alkották meg képeiket.

Dillich könyve, az Ungarische Chronica három kiadást ért meg: 1600., 1606., 1609.(kat. 2., kat. 6.). A második és harmadik kiadás képei némileg eltérnek az első kiadásban szereplő lapoktól, változott a lemezméret, s ez az első változathoz képest elnagyolt kidolgozást eredményezett.[16] Nemcsak a kidolgozás lett elnagyoltabb, hanem a kép egyes elemeinek helyzete is megváltozott. Így a kapu mögött elhelyezkedő torony a kapu jobb oldaláról balra került át, a vár északkeleti bástyája (Rosenberg-bástya) a várpalota takarásában alig látható, míg - a nézőpont megváltoztatásából adódóan - a rondella mögötti déli bástya (Ferrandó-bástya) előreugrik. Itt jelentkezik az elnagyoltabb kidolgozásból származó legjelentősebb eltérés is: míg az első variánsnál tisztán és valósághűen van ábrázolva a Ferrando-bástya alakja, a második változatnál a védmű körvonalai is elmosódottakká váltak. Az eltéréseknek ott van jelentősége, hogy a későbbiek során mindkét képet többen is felhasználták, s így a Dillichre visszavezethető Tata-vedutáknak véleményünk szerint két, jól megkülönböztethető csoportja jött létre.

Az első változat legkorábbi követője Johann Siebmacher, akinek metszete 1602-ben jelent meg (kat. 3.).[17] A Tata 1597-es visszafoglalását ábrázoló, szép kivitelű rajz hűen követi Dillichet, csupán az előteret tölti meg a csatajelenet alakjaival. A palota már említett téves ábrázolása ezen a képen jelenik meg először. A már ismert ikonográfiai típust dolgozza fel a Daniel Meissner és Eberhard Kiessner közös vállalkozásában 1629-ben megjelent mű Tata-ábrázolása (kat. 9.). Az ábrázoláson a palota épebbnek tűnik, kisebb mértékben változott a Rosenberg-bástya alakja. Mivel a metszetlap egy emblematikus tárgyú (erényeket és bűnöket didaktikusan, képben és versekben megjelenítő) gyűjteményben jelent meg, a kép előterében allegorikus jelenetet látunk.[18] Több ábrázolás is mintaként használja fel e képet (ld. a katalógus megfelelő utalásait). Szintén az első Dillich-féle változatra vezethető vissza Georg Krekwitz 1685-ben kiadott Totius Regni Hungariae című munkájában szereplő kép (kat. 20.). A metszeten az előképhez képest szembeötlő változások figyelhetők meg: a várpalota tömege hangsúlyosabbá vált, épebbnek tűnik, az épület sátortetőkkel fedett, toronysisakja hagymakupolás. A Ferrando-bástya sokszögű alakja egyszerű ékké vált. Justus van der Nypoort közismert Tata-metszetén (kat. 21.) ugyanez az elrendezés jelenik meg.
Az első típusba tartozó ábrázolások sajátos csoportját képezik azok a lapok, amelyeken a vár nyugati védműve (rondella) helyén is olaszbástyát szerepeltet a mester, a kapubejáró előtt pedig ék alakú védmű látható (ld. kat. 25.).[19]

A Dillich-metszet későbbi kiadásait követő veduták közül elsőként a Martin Zeiler könyvében 1664-ben megjelent képet kell megemlíteni (kat. 10.). Szinte teljesen megegyezik Dillich kompozíciójával, egyetlen lényeges eltérés, hogy a Ferrando-bástyát is rondellaként ábrázolja. Jacob Sandrart ugyanez évben megjelent munkájában a kép tovább módosul (kat. 13.), a várpalota tömegét átkomponálta a mester, romosabbnak és jelentéktelenebbnek tűnik. Hangsúlyosabbá válik a Ferrando-bástya rondellaszerű kidolgozása, az előtér elemei közül pedig az apátság romjait változtatta meg. A mű számos német és olasz nyelvű kiadást ért meg, ahol ugyanez a kompozíció szerepel kisebb változtatásokkal (ld. a katalógus megfelelő utalásait). E típus fejlődésének végén Jacob Koppmayer munkája áll (kat. 16.), amely megfelel az előbb leírt elrendezésnek, de az előtér tereptárgyait teljesen elhagyja. A későbbiek során ezen változatnak is akad követője.

A Dillichre visszavezethető ábrázolások tömegéhez képest elenyésző az eltérő, önálló ábrázolások száma. Időben a legkorábbi a Tata 1597-es visszafoglalását ábrázoló, a Hogenberg-féle metszetsorozatban megjelent lap (kat. 1.).[20] A kép madártávlatból ábrázolja a várat, tudósításszerűen, az események

egymásutániságát ábrázolva beszéli el a vár visszafoglalását. A képen a vár valamennyi lényeges eleme szerepel, köztük olyan részletek is jól megfigyelhetők, melyek más várábrázolásokon nem (a várkastély kaputornya és vizesárka). Szembetűnő, hogy a készítő felcserélte a vár északi bástyájának (Kecskebástya) és a rondellának a helyzetét. Hasolóképpen feltűnő a környezet ábrázolásának teljes hiánya. Mindezek alapján feltételezzük, hogy a mester nem vizuális előkép, hanem leírás vagy elbeszélés alapján dolgozott.

Georg Houfnagel rajza alapján készült[21] az egyik legigényesebb Tata-ábrázolás, melyet 1617-ben adtak ki (kat. 8.). A korabeli felmérésekkel összevetve, a vár védműveit ez a kép adja vissza leghitelesebben. A palota rajza itt sem megbízható, a támpillérek helyén árkádsor látható. Nem tűnik lehetetlennek az az értelmezési lehetőség, hogy a művész a palota tóra néző, reneszánsz, pilléreken nyugvó teraszát kívánta bemutatni s ezért itt megfordította az épületet a rajzon.[22] A kép a perspektíva, a kompozíció és a kivitelezés szempontjából művészi igénnyel készült. Későbbi átdolgozása is ismert.

A tatai vár ábrázolásainak - felsorolásszerű - számbavétele a XVIII. században történt meg először. Az 1782-ben Pozsonyban megjelent Ungarische Magazin című munka 6 ábrázolást ismertet, megadva a metszetek címét, és azon szerzők nevét, akiknek műveiben ezek a lapok megtalálhatók.[23] Majd száz évvel később, 1880-ban adták ki Bubics Zsigmondnak a Magyar Nemzeti Múzeumban megtalálható, magyarországi várak és városok metszetábrázolásait összegyűjtő könyvét.[24] Tata váráról 8 metszetet közölt, cím, lapméret, és a kiadó megjelölésével. A fellendülő helytörténetírás érdeklődését jelezte Nácz Jánosnak a Vértes-vidék várait ismertető tanulmánya, melyben 6 Tata-metszet reprodukciója és rövid leírása szerepelt.[25] Nácz megemlítette azt is, hogy a vár képét "különféle alakban" harmincnál több német, olasz, latin nyelvű régi nyomtatványban látta. A Foster és Gerecze által szerkesztett és összeállított[26] Magyarország műemlékei című mű második kötetében is történik említés a vár ábrázolásairól. Tíz olyan XVII. századi kiadvány címét említik, melyben megtalálható a vár képe. Ezen művek mellett a századfordulótól kezdve több olyan könyv, tanulmány jelent meg, amelyek Tata-ábrázolások reprodukcióit vagy rövid leírásait tették közzé.[27]

Dornyai Béla, Tata történetének jeles kutatója 1936-ban jelentette meg "Régi tatai várképek" címmel ikonográfiai tanulmányát. A tanulmány és az 1938-ban megjelentetett pótlás[28] összesen 40 különféle ábrázolást (metszet, fotó, képeslap, éremkép, stb.) ismertet, számos reprodukcióval. A 40 képből 23 volt metszetábrázolás, melyeknek részletes, magyarázó leírását adta. Az előző

munkákhoz képest jelentős számú közlést tartalmazó műnek komoly hiányosságai vannak. A metszetek jó részénél sem a készítő mester neve, sem a megjelenés helye és ideje nincs feltüntetve. Az általa megadott adatok sok helyen pontatlanok, tévesek. Műve előszavában maga Dornyai is megemlítette, hogy a szükséges könyvtári és levéltári kutatásokat nem volt módja elvégezni, így nem is törekedett a teljes feldolgozásra. Tanulmányát az érdeklődést felkeltő, a további kutatást elősegítő munkának szánta. Dornyai tanulmányának megjelenéséhez időben közel, 1938-ban tette közzé Révhelyi Elemér a tatai piarista rendház gyűjteményét ismertető katalógust.[29] A katalógusban felsorolásszerűen, csak felirat és méret megjelölésével a vár 16 különféle metszetábrázolása szerepelt, köztük olyan darabok is, amelyeket Dornyai sem említ.

A háborút követően a Dornyai által megkezdett munkának nem akadt folytatója. A vár ábrázolásaival valamelyes részletességgel csak Rados Jenő foglalkozott Tata műemlékeit feldolgozó könyvében. A vár történetével összekapcsolva - a teljesség igénye nélkül - rövid ikonográfiai áttekintést ad, jórészt Dornyai tanulmánya alapján, átvéve annak tévedéseit is.[30]

A magyarországi várakkal és városokkal kapcsolatos metszetanyag tudományos feldolgozását nagyrészt Cennerné Wilhelmb Gizella és Rózsa György végezték el az utóbbi évtizedekben. Tanulmányaikban több tatai vonatkozású adat is szerepelt.[31] Pontos könyvészeti és életrajzi hivatkozásaik a korábbi közlések tévedéseit korrigálták.

Végezetül említést kell tenni a téma német nyelvű szakirodalmáról is.[32] A XVII-XVIII. századi nyomtatványokban fellelhető városábrázolásokat országok, helységek szerint rendező, a kiadásokat és mestereket is ismertető topográfiai corpusokban számos magyar, s ezen belül tatai vonatkozás van. Adataik elsősorban a már korábban közölt metszetekkel kapcsolatban nyújtanak új ismereteket.

Jegyzetek:

1. vö. **B. Szatmári Sarolta**: Tata története a honfoglalástól 1526-ig. In: Tata története I. Tata, 1979. 132-185
2. vö. **Bíró Endre**: Tata története 1526-tól az Esterházy-uradalom létrejöttéig. In: Tata története I. 189-199.
   Kiss Vendel: Végvári élet Tatán. Tata, 1992.
3. A miniatúrát közölte és történeti - topográfiai elemzését elvégezte **Parádi Nándor**: Tata várábrázolása Matrakcsi Nászuh krónikájában.=Történelmi Szemle, 1973. 1-2. sz. 141-147.
4. **Bíró Endre** op. cit. 201-206.
5. **Kiss Vendel**: Tata ostromának képi ábrázolásai. In: Tata a tizenötéves háborúban. Tata 1998. 77-86.
6. vö. **Benda Kálmán**: A törökkor német újságirodalma. Bp. 1942.
7. vö. **Galavics Géza**: Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet. Bp. 1986.
8. A veduták keletkezésével kapcsolatban vö. **Borbély Andor**: Adatok a magyar várak és városok ábrázolásához a XVI-XVII. századból. = Hadtörténeti Közlemények 1932. 171-186. Az ábrázolások alaptípusai vándorlásának kérdéséhez vö. **Cennerné Wilhelmb Gizella**: A dunántúli végvárábrázolások tipológiai kérdései. = Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 13. Veszprém, 1978. 139-147.
9. **Wilhelm Dillich** magyar vonatkozású metszetlapjairól **Rózsa György**: Hódoltságkori várostörténetünk képes forrásai. A Dillich krónika vedutái. = Keletkutatás 1987. tavasz 122-127., uö: Die Ungern Chronic Wilhelm Dillichs. = Gutenberg Jahrbuch 1996. 162-163.
   A tatai ábrázolásokkal kapcsolatban **Balogh Jolán**: A művészet Mátyás király udvarában. I. Adattár. Bp. 1966. 193. A szerző Tata összes ábrázolását többé-kevésbé Dillich metszetének másolataként és változataként értékeli.
10. A tatai vár törökkori állapotát rögzítő térképek: **Giulio Turco** 1569-es felmérése. Bécs Kriegsarchiv. G.VII. 691-50.; "Mühle und Festung in Totis 1587" vízfestmény a tatai vár és a fürdők alaprajzával. Bécs. Hofkammerarchiv, Hoffinantz. Ungarn. 4.; "Tottis" tervrajz. Stockholm, Kungliga Krigsarkivet, Handritade kartverk Nr. 23/22. A Turco-féle felméréshez: **Dornyai Béla**: Tata várának Süess Orbán-féle alaprajza 1572-ből. Tata, 1935. valamint **Pusztai Ilona**: A tatai vár 1569-72-ből származó alaprajza. =Komárom Megyei Múzeumok Közleményei I. 1968. 263-270. Az 1587-es térképhez lásd: **Takács Sándor**: Rajzok a törökvilágból II. Budapest, 1915. 42.; és **Bíró Endre**: Malomépítés Tatán 1587-ben. =Komárom Megyei Múzeumok Közleményei 1968. 319-322.
    A Stockholmban őrzött térképhez: **Kisari Balla György**: Török kori várrajzok Stockholmban. Bp., 1996. 85.
    A vár XV-XVII. századi állapotára vonatkozó korabeli leírásokhoz: **Balogh Jolán** op. cit. 190-192. Továbbá: **Faller Jenő**: Süess Orbán építészeti főfelügyelő 1577. évi jelentése Tata várának építkezéseiről. Tata, 1936.
    A vár építéstörténetéhez: **Gerő László**: Magyarországi várépítészet. Budapest, 1955. 224. valamint **B. Szatmári Sarolta**: Előzetes jelentés a tatai vár ásatásáról.= Archaeológiai Értesítő 101/1974. 45-64. uö: A tatai vár. Várépítészetünk. Bp. 1975. 276-282.
11. lásd:10. sz jegyzet "Mühle und Festung in Totis 1587" feliratú térkép.
12. vö. **Faller Jenő** op. cit. 7., 11.
13. Matrakcsi Nászuh miniatúráján jól felismerhető a Zsigmond-kori kaputorony, és az 1572-es Turco-féle felmérésen is jelezve van még. vö: **Parádi Nándor** op. cit. és **Dornyai Béla** op. cit.

14. A település középkori történeti-topográfiai rekonstrukcióját **Szatmári Sarolta** végezte el, témánkhoz kapcsolódó megállapításait felhasználtam. vö: Komárom megye története. Komárom, 1988. 358-361.
15. **Velics A. - Kammerer E.**: Magyarországi török kincstári defterek II. Bp. 1890. 246-247.
16. **Cennerné** op. cit. 142-143.
17. A Siebmacher-féle ábrázolásokról **Rózsa György**: Régi magyar csataképek. A Magyar Nemzeti Múzeum történeti emlékei. Bp. 1959.
18. **F. Bachmann**: Die alten Städtebilder. Leipzig, 1939. 16-22.
19. Bíró Endre a Tata-monográfiában megemlíti, hogy 1973-ban a vár helyreállítása során a rondella és a Kecske bástya között egy bástya alapozását találták meg. In: Tata története I. Tata, 1979. 206. Az említett védmű talán azonos a metszeten jelzett elővédművel.
20. **F. Bachmann** op. cit. 238. 2110.
21. **F. Bachmann** op. cit. 7-9., **Rózsa György**: Régi várképek. Budapest, 1955. 8., 12., Balogh op. cit. 193. A képet a Dillich-féle metszet félreértett átdolgozásaként határozza meg.
22. **Szatmári Sarolta**: A középkori Tata. In: Komárom megye története. I. Komárom, 1988. 361.
23. **Dornyai Béla**: Régi tatai várképek. Tata, 1936. 77.
24. **Bubics Zsigmond**: Magyarországi várak és városoknak a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában létező fa- és rézmetszetei. Bp. 1880. 66-67.
25. **Nácz József**: A Vértes vidékének történelmi műemlékei. = Archaeológia Közlemények XXII. évfolyam, 1899.
26. **Forster Gyula-Gerecze Péter**: Magyarország műemlékei II. 1906. 455.
27. A témára vonatkozó munkák felsorolását lásd Dornyai op. cit. 12-14.
28. **Dornyai Béla**: Első pótlás "Régi tatai várképek" című ikonográfiai tanulmányomhoz. Tata, 1938.
29. **Révhelyi Elemér**: A tatai piarista rendház és múzeuma. Bp. 1938. 28-31.
30. **Rados Jenő**: Tata. Városképek, műemlékek. Bp. 1964.
31. Munkám során a jegyzetekben már szereplő műveken kívül az említett szerzőktől a következő munkákat használtam fel:
    Cennerné Wilhelmb Gizella: Peter Zimmermann magyar vonatkozású rézkarc sorozatai. = Folia Archaeologica IX. Budapest 1957. 187-203.
    Rózsa György: A Birckenstein-féle metszeteskönyv. Magyar Könyvszemle LXXIII. Bp. 1957.
    Rózsa György: Ungarn betreffende illustrierte Flugblatter von Georg Kress. = Gutenberg Jahrbuch. 1962. 354-356.
    Rózsa György: Budapest régi látképei (1493-1800). Bp. 1963.
    Magyarországi városképek. (Kiállítási katalógus). Szerk.: **Rózsa György**, Bp. 1962.
    Itt szeretnék köszönetet mondani Rózsa Györgynek szíves segítségéért, melyet munkámhoz nyújtott. Kutatásom végén lehetővé tette, hogy Tatára vonatkozó kéziratos munkájába betekinthessek. A katalógus 7., 26., 29., 33. számú metszetlapjainak megjelenésére vonatkozó adatokat e kézirat alapján közlöm.
32. **Bacmann** op. cit.,
    Alois Fauser: Repertorium altere Topographie I-II. Wiesbaden. 1978.
    Ingo Nebehay-Robert Wagner: Bibliographie Altösterreichischer Ansichtenwerke. I-III. Graz. 1984.

Katalógus:

A katalógus első felében a hiteles ábrázolásokat és a rájuk visszavezethető lapokat közlöm a megjelenés sorrendjében. A hiteles képek csoportjának végére helyeztem a bizonytalan datálású alkotásokat és a XVIII. századi átdolgozásokat. A hitelesnek nem tekinthető ábrázolások - megtörve az időrendiség elvét - a katalógus végén találhatók.

A katalógus adatai tartalmazzák a kép címét, a képben elhelyezett feliratot, és a különálló magyarázatot, amelyre szám - vagy betűjelzések utalnak, a mester jelzését (ha van), a technikát, méretét, megtalálási helyét, eredeti megjelenési helyét, a mesterre valamint a mű hitelességére és jellegére vonatkozó megjegyzéseket. Végül megadom a rájuk vonatkozó fontosabb szakirodalmi utalásokat.

1. Tata visszafoglalása 1597-ben
1597 és 1610 között

Feliratai fent a képben: "*Eroberung der Vestung und des Schlosses Dotis in Ungern*", jobb alsó sarok alatt "*Anno Domini 1597*". A képen magyarázatok: "*das Schlos - Welsche Reutter - Teutsche und Walloensche - Don Johan von Bernstein - Hern Bernsteins volck - 20 Spanische und Walloensche soldaten - Herr Petz - 300 Ungarisch knecht mit leitern*". Alul három versszakos versike: "*Dotis welchs sunst auch Thata gnant/ Zwischen Raab und Ofen im Ungerlant/ Ein Schlos und Vestung wol verwart/ Vom Christen volch gewunnen wardt/ Her Bernstein hats zu wegen bracht/ Mit list und sturmung in der nacht/ Mit im Her Petz in diesem stoss/ Die Türcken schlugen klein und gross/ Ins Schlos eilt ihrr ein grosser hauf/ Vermainten geschutzt zu sein darauf/ Wirdt gwunnen auch: der Beeg gefangen,/ Den andern ists auch so ergangen.*"

Jelzés nincs. Rézkarc, 179x283 mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 51.262.1 Továbbá: OSZK AppM. 548., MNM MTKcs T. 872.

Megjelent a Hogenberg-féle metszetsorozat (un: Geschichtblätter) X. kötetében. A sorozatot Franz Hogenberg rézmetsző és kiadó indította el, és 1590-ben bekövetkezett halála után fia, Abraham folytatta a munkát.

A metszet jórészt hitelesen mutatja be a vár 1597. évi visszafoglalását, bár mestere a vár ábrázolásánál felcserélte a nyugati rondellát az északi bástyával. Feltehetően nem előkép, hanem leírás vagy elbeszélés alapján készült. Létezik a metszetnek egy, a bal alsó sarkában 327-es számmal ellátott változata is.

Irodalom: Bubics 526. sz., Dornyai V., Révhelyi 36. sz., Bachmann 238., Rados 9. kép (31-32. l.), Fauser II. 13791. sz., (777. l.).

2. Tata látképe

1600.

Felirata fent a képben középen: DOTIS. A képen szereplő betűk magyarázata külön lapon: "*Erklerung des Abriss Dotis: A. Der Teich - B. Graner Walt - C. Die Festung Dotis - D. Die Marmerbergk und alle monument eines Klosters - E. Ein zerfalne Kirch und Warmbatt - F. Der Teutschen Begrebnůss - G. Türkisch und eines Begen Begrebnůss - H. Ein Wachthauss.*"

Jelzés nincs. Rézkarc, 89x125 mm.

MNM MTKcs 71.26., OSZK App. H. 654., MTA Könyvtára RM. IV. 608.

Megjelent: Ungarische Chronica... durch Wilhelm Dillich. / gedruckt zu Cassel / durch Wilhelm Wessel 1600. a 11v és a 12r jelzésű lapok között. A Kasselban, Wessel nyomdájában megjelent topográfiai munka szerzője és ábrázolásainak készítője Wilhelm Dillich (1571/72-1650.) rézmetsző és építész, grafikus, krónikaíró. Az ábrázolás a szakirodalom szerint helyszíni vázlatrajz alapján készült, hitelesnek tekinthető. Dillich magyarországi tartózkodásáról nincsenek adataink, a vázlatrajz készítője ismeretlen.

Irodalom: Fauser II. 13793. sz. (777. l.), Schallaburg 339. l., Rózsa 1996. 162-163 l.

3. Tata visszafoglalása 1597-ben

1602.

Felirata a kép alatt: CONTERFACTUR DER VOESTUNG TOTTIS WIE DIE VON DEN CHRISTEN IST EROBERT WORDEN . ANNO 1597. Mense Mayo. A jobb felső sarokban magyarázó táblán: "*A. Die Vestung Tottis - B. Ein Wachthaus - C. Türckische begrebnus - D. Der Ungern begrebtnüs - E. Warme Båder - F. Ein groser See oder Teych - G. Tottiser Waldt - H. Der Marmor berg - I. Des Herrn vö Bernsteins Soldaten - K. Herrn Betzen seine Kriegsleüt - L. Spanier und Walonen - M. 300. Palphische Soldaten - N. Die Wachten - P. Der Weg nach Ofen - Q. Weg nach Rab - R. Weg nach Gran.*"

Nincs jelezve. Rézkarc, 152x260 mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 60.52.1. Továbbá: MNM MTKcs. T.873.

Megjelent: "Chronologia Oder Historische beschreibung... durch Hieronymum Ortelium... Nürnberg. Gedrucht bey Valentin Fuhrman im Verlegung Johan Siebmachers 1602." a 127-128. lapok között. A történelmi mű szövegének szerzője Hieronymus Ortelius, a kötet kiadója és illusztrátora pedig sógora, Johann Siebmacher (?-1611.) nürnbergi festő, rézkarcoló és könyvkiadó. A népszerű munka több változatlan kiadást ért meg (1603., 1604., 1615., 1620.), melyekben a metszetlapok is változatlanul szerepelnek.

Az ábrázolás megjelent a jobb felső sarokban 20-as számmal ellátva a "Türkische und Ungarische Cronica ... Nürnberg im Verlegung Paul Fürsten Künsthändlern Gedruckt daselbst bey Christoff Gerhard. MDCLXIII." című munka 20. táblájaként is. A lemez 3. állapotában a jobb felső sarokban felülről lefelé a P.215. jelzés szerepel. Megjelent: "Ortelius Redivivus et continuatus... Durch Martin Meyern... Verlegt durch Paul Fürsten, Kunst und Buchhändlern in Nürnberg. Getruckt zu Franckfurt am Mayn bey Daniel Fievet. im Jahr 1665."

A metszet az 1600-ban megjelent Dillich-féle ábrázolás átdolgozása.

Irodalom: Bubics 524. sz., Dornyai I., Révhelyi 34. sz., Bachmann 245. l. Rados 7. kép (31.l.), Rózsa 1959. XVIII. t., Fauser II. 13792. (777. l.), Nebehay-Wagner II. 360-364. l.

4. Tata ostroma 1594-ben

1603.

Felirata fent a képben: DOTIS: bal felső sarokban 24-es szám. A kép bal alsó sarkában felragasztott papíron magyarázó szöveg: "A. *Vestung Dottis - B. Teich oder Weiher - C. Graner Walt - D. Mormer berg - E. zerfallne kirchen, darbey ein warmbad - F Christen begrebnuss - G. Turggen begrebnuss - H. Turggen Leger - I. Turggen so die Vestung beschiessen - K. Turggen so die Vestung undergraben - L. Turggen so stürmen - M. Christen so abziehen.*" A kép alatt felragasztott papírcsíkon háromhasábos szöveg: " *Im vier und neuntzigisten Jar/ Belagern Sinan Bassa War/ Die Vöstung Totis/ welcheer/ Undergrub/ und beschosse sehr/ Wolt die zersprengt mit Feuer auch haben/ Die Christen solche ihm auffgaben.*" Mindkét ráragasztott papírcsíkon a 24-es azonosító szám.

Nincs jelezve. Rézkarc, 160x206 mm.

MNM MTKcs T.4265., OSZK App. H. 677.

Megjelent: "Eikonographia ... Durch Samuelem Dilbaum Augustanum... Anno MDCIII."

A tizenöt éves háború történetét feldolgozó munka szerzője Samuel Dilbaum történetíró, illusztrátora Wilhelm Peter Zimmermann (1589-1630 körül) augsburgi rajzoló, rézkarcoló, könyvkiadó. A korábbi irodalom (Dornyai) feltételezte, hogy Zimmermann járt Magyarországon, s képei a helyszínen készültek. A legújabb kutatások nem igazolták ezt a feltevést. A munka 1604-ben és 1605-ben is megjelent. Tatának ez az ábrázolása a könyv 24-es tábláján jelent meg. Dillich 1600-as ábrázolásának átdolgozása.

Irodalom: Dornyai III., Cennerné 1957. 198. l., Nebehay - Wagner III. 492-493. l.

5. Tata visszafoglalása 1597-ben

1603.

Felirata fent a képben: DOTTIS, a bal felső sarokban ragasztott papírcsíkon betűmagyarázatok: "*A. Vestung Dottis - B. Wachthauss - C. Türggisch begrebnuss - D. Christen mit einer Bethart, Herrn Von Bernstein Soldaten - E. Herr Pretzen sein kriegs volck - G. 300 Palfiische Soldaten - H. Gross Teich oder Weicher - I. Dotiser Wald.*" A kép megfelelő helyén "*Her Von Bernstein*" felirat. A kép alatt felragasztott papírcsíkon háromhasábos vers: "*Der Herz von Berenstein fůrwar/ Kam im siebenneutzigsten Jahr/ Fůr Totis mit ein Pedart gross/ Gewanne bald die Statt und Schloss/ Haut mehrern theil der Turcken nider/ Erobert dieselb Vestung wider.*" Mindkét ragasztott papírcsíkon a szövegek előtt a 42-es szám szerepel.

Jelzés nélkül. Rézkarc, 159x210 mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 51.261.1. Továbbá: MNM MTKcs T. 4264.

Megjelent: "Eikonographia... Durch Samuel Dilbaum Augustanum ... MDCIII." című munka 42. tábláján. Dillich 1600-as munkájának átdolgozása. V. P. Zimmermann műve.

Irodalom: Dornyai IV., Révhelyi 35. sz., Bachmann 345. l., Rados 12. kép (34. l.), Cennerné 1957. 199. l., Nebehay-Wagner III. 492-493. l.

6. A tatai vár látképe

1606.

Felirata fent a képben: DOTES. A képen szereplő betűk magyarázata másik lapon: "*Erklerung des Abriss Dotis: A. Der teich - B. Graner Waldt - C. Die festung Dotis - D. Der Marmerbergk, und alte Monument eines Klosters - E. Ein zerfalne Kirch und Warmbadt - F. Der Teutschen begrebnuss - G. Tůrkisch und eines Beegen begrebnuss - H. Ein Wachthauss.*"

Nincs jelezve. Rézkarc, 61x98mm.

OSZK App.H. 704

Megjelent: "Ungarische Chronica... Durch Wilhelm Schäfer genandt Dilich. Gedruckt zu Cassel durch Wilhelm Wessel. anno 1606." a 38. lapon. Dillich topográfiai munkájának (vö. kat. 2. sz.) bővített kiadása. A könyv Kurtze Beschreibung... címen 1609-ben is megjelent. Az ábrázolás a legelső kiadásban szereplő metszet átdolgozása kisebb változtatásokkal. A későbbi ábrázolások egy része erre az átdolgozott változatra vezethető vissza.

Irodalom: Fauser. II. 13794. 777. l. Nebehay-Wagner III. 128-129.l., Rózsa 1996.

7. Tata visszafoglalása 1597.

1607.

Felirata fent a képben: DOTIS.

Nincs jelezve. Rézkarc, 103x145mm.

MNM MTKcs. T.4007.

Megjelent: "Historia Chronologica / PANNONIAE... von J. J. Beyssardo. V..beschrieben... Alles kůnstlich in Kupffer gestochen, unnd von Newem an Tag geben durch Dietrich Bry Wittib unnd zween Sôhne Franckfurt , Anno M. D.C.VII."című munka 61.lapján.

Mestere ismeretlen. Dillich 1600-ban megjelent ábrázolásának (kat.2.sz.) átdolgozása.

Publikálatlan.

8. A tatai vár látképe

1617.

Felirata fent a képben: DOTIS. A bal alsó sarokban kartusban: "DOTIS Ungaris THATA Arx, Inferioris Ungariae, loci oportunitate, et opere munitissima Communic: Georg: Houfnagel."

Jelzés a kartusban. Rézkarc, színezett, 325x445mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 51.264.1. Továbbá: MNM MTKcs. 59.2065.

Megjelent a "Theatri praecipuarum totius mundi urbium liber sextus" című könyvben 1617-ben, Braun Georg és Franz Hogenberg: "Civitatis Orbis Terrarum" címmel, 1572-1617 között Kölnben kiadott hatkötetes topográfiai munkájának hatodik köteteként. Tatát a XXXIV. tábla ábrázolja. Az ábrázolás a mű Johannes Janssonius által átdolgozott 1657-ben, Amszterdamban megjelent kiadásában is megtalálható.

Előkép nélküli önálló ábrázolás. A vár külső védműveinek az ábrázolásában minden más metszetnél pontosabb, hitelesebb. A kartusban szereplő "Communic: Georg: Houfnagel" (közzétette: G. Houfnagel) szöveg ellenére nem azonosítható biztosan a készítő személye. Houfnagel (1542-1600.) németalföldi rajzoló magyarországi tartózkodása nem bizonyított.

Irodalom: Bubics 525 sz., Dornyai XVIII., Révhelyi 38. sz., Bachmann 23., Rózsa 1959., Fauser II. 13795. 777.l., Nebehay-Wagner I. 142-145.l.

9. A tatai vár látképe

1678. (1629.)

Felirata fent a kép keretén kívül: NUBERE PROPTER DIVITIAS FATUUM, fent a képben: TOTTIS UNGAR, a jobb felső sarokban H 59 jelzés. A kép alatt további latin szöveg: *"Divitias propter, mihi credas, nubere Stultum est Ne deridaris viduam rellinguere disces."* A keret alatt kéthasábos német nyelvű vers: *"Wer umb guts willen greifft zur Ehe,/ Der hat viel zanck, leid, hadder, wehe. / Lass Witwe sein: ist eigen art, / Drumb Bulgarus aussgelacht wart."*

Jelzés nincs. Rézkarc, 71x145 mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 51.267.1. Továbbá: MNM MTKcs T. 3907.

Megjelent: "Sciographia Cosmica. Das ist: Newes Emblematisches Büchlei ... Nürnberg, in Verlegung Paulus Fürst, 1678." A tatai múzeum gyűjteményében megtalálható ábrázolás egy számos kiadást megért metszetsorozat darabja, melynek első kiadása 1629-ben Frankfurtban jelent meg, Eberhard Kieser "Thesaurus philo-politicus" című műve II. kötetének 3. füzetében a jobb felső sarokban "44"-es lapszámmal jelölve.

A metszet készítője Mathaeus Merian (1593-1650.) baseli rézmetsző és könyvkiadó. Az ábrázolás ez esetben is Dillich metszetére (kat. 2. sz.) vezethető vissza, apróbb módosításokkal, melyek későbbi metszeteken (kat. 27., 32.) már ilyen formában jelennek meg.

Irodalom: Dornyai XV., Révhelyi 41. sz., Bachmann 239., Rados 11. kép (34.l.), Fauser II. 13796. 777. l., Nebehay-Wagner II. 213-214.

10. A tatai vár látképe

1664.

Felirata fent a képben: DOTES. A jobb felső sarokban magyarázó feliratok: *"A. Der Teich - B. Graner Wald - C. Die Vestung Dotes - D. Der Marmorberg - E. Ein Zerfallen Kirch - F. Der Teutsche Begräbnüs - G. Ein Wachthauss."*

Jelzés nélkül. Rézkarc, 66x106 mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 51.266.1. Továbbá: MNM MTKcs T. 6513., OSZK App. H. 892.

Megjelent: "Newe Beschreibung des Kőnigreichs Ungarn... MARTIN ZEILERO heraus gegeben... vermehrt und verlagt von Johann Beza. Leipzig, zu finden in Kirchners Buchladen. Anno 1664." A munka újabb kiadása változatlan ábrázolásokkal "Hungaria oder Neu Vollständige Beschreibung...

biss auf das Jahr 1690 ergånzet Andreas Stůbel Franckfurth und Leipzig".

Dillich 1606-os metszetének (kat. 6.sz.) szinte változatlan átdolgozása.

Irodalom: Dornyai XIV., Révhelyi 40., Rados 13. kép, (34. l.)

11. A tatai vár látképe

1664.

Felirata fent a képben: DOTIS. A bal felső sarokban lapszám jelzés "ad .p.410."

Jelzés nincs. Rézmetszet, 56x105mm.

MNM MTKcs.T868. MTA Könyvtára Ráth.2105.

Megjelent: "Tůrkisches Stådt-Bůchlein... durch Theophilum Urbinum. In Verlegung Johann Hofmanns Kůnsthandlers in Nůrnberg. Anno 1664." A könyvnek feltehetően több kiadása is volt. Ugyanezen ábrázolás eltérő lapszámozással "ad. p. 161" megtalálható a MNM MTKcs gyűjteményében T. 687-es leltári számmal. A kat. 8. számú metszet változata.

Irodalom: Rados 14. kép (36.l.)

12. A tatai vár látképe

1664.

Felirata fent a képben: "DOTTIS oder TATA verlohren 1543. 1557. 1594. 1597. wider erobert 1598". A megfelelő helyen "*See - Marmorberg*" feliratok.

Jelzés nincs. Rézkarc, 92x172mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 51.265.1. Továbbá: MNM MTKcs T.869., OSZK App.H.2071.

Megjelent: Első állapota az Országos Széchényi Könyvtár Apponyi-gyűjteménye 2071. és 2079. számú kolligátumában található, annak 1664-es datálású részében a "Denkmal Serenischer Holdent thaten. wass nämlich Graf Niklas von Serin a seit seinnn (!) im Herbsmonat, 1663 angetretenen gewalts in Hungaren, mit etlicher im zugeordneter hülfe durch Göttliche verleichtung, wider den Türken, bis auf den Mai monat jetzigen 1664. jars verrichtet" című füzettel egybekötve. Ismeretes második lemezállapota a jobb alsó sarokban "8" számmal, az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárának, "Expugnationes Artium et Urbium in Hungaria aeri incisae colligante Petro de Cerroni" című TA-53 jelzetű vedutagyűjteményében illetve a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest gyűjteményének B769/2. jelzetű gyűjteményes kötetében. A kötetben előforduló utolsó évszám 1685.

Dillich metszetének (kat.2.sz.) átdolgozása.

Irodalom:Bubics 523.sz., Dornyai X., Révhelyi 39., Rados 8. kép (31.l.)

13. A tatai vár látképe

1664.

Felirata fent a képben: DOTIS. A jobb felső sarokban "57"-es lapszámozás. A képen látható számokhoz magyarázat a keret alatt: "*1. Teich. - 2. Graner Wald. - 3. Warmbad.- 4. Marmelberg - 5. Turk. Begräbnis.*"

Jelzés nincs. Rézkarc, 62x108mm

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 51.273.1 Továbbá: MNM MTKcs T.866.

Megjelent: "Der Donau Strand... durch Sigmund von Birken C. Com. Pal... von Jacob Sandrart Kupferstecher / und Kunsthåndler in Nůrnberg. ANNO CHRISTI MDCLXIV." Birken geográfiai munkája 1664-ben jelent meg először. 1684-ig több kiadása volt, ahol az ábrázolás változatlan módon és változatlan helyen jelent meg. Az 1684-es évben a könyvet a cím módosításával is kiadták: "Der Vermehrte Donau-Strand ..." Az 1684-es kiadásban egy későbbi lemezállapottal (az eredeti rézlemez megerősített rajzolatú, újravésett változatával) találkozhatunk, melyet Tata ikonográfiájának korábbi feldolgozója önálló típusként közölt (Dornyai XXI.).

Mestere Jacob Sandrart nürnbergi könyvkiadó, rajzoló és rézmetsző (1630-1708.), Dillich 1606-os (kat. 6.sz.) kompozícióját veszi át, az előképhez képest szembetűnő változásokkal.

Irodalom: Dornyai XVIII., Rados 15.kép, (36. l.), Nebehay-Wagner I. 126-127.

14. A tatai vár látképe

1684.

Felirata fent a képben: TOTIS. A kép kerete alatt a képen elhelyezett számok magyarázata: "*1. lago - 2. il bosco - 3. bagno caldo - 4. monte doue si caue marmi - 5. Sep: de turchi.*" Kereten kívül jobbra fent "81" lapszámjelzés.

Nincs jelezve. Rézkarc, 60x106 mm.

MTA Könyvtára, RM IV. 976., MTA Könyvtára, 524.571.

Megjelent: "L' Origine del Danubio... IN VENETIA M:DC:LXXXIV: All Insegna del Nome di Dio, la Chiesa di S. Zulian." A könyv 1685-ös velencei kiadásában a metszet változatlan állapotban és lapszámjelzéssel, a könyv 78-79. lapjai között található. Az ábrázolás második állapota szám nélkül jelent meg az "UNIVERSUS / TERRARUM ORBIS / SCRIPTORUM CALAMO DELINEATUS... STUDIO, ET LABORE / ALPHONSI LASOR A VAREA. / TOMUS PRIMUS... PATAVII. M.DCC.XIII. Ex Typographia olim Frambotti, nunc Jo: Baptistae Consatti." című munkában.

Mestere ismeretlen. A Sandrart-féle ábrázolást (kat. 13.sz.) követi, azzal csaknem megegyező.

Irodalom: Révhelyi 52., Nebehay-Wagner I. 4-5.

15. A tatai vár látképe

1684.

Felirata fent a képben: TOTIS. A kép kerete alatt a képen elhelyezett számok magyarázata: "*1. Lago - 2. il Bosco - 3. Bagno Caldo - 4. Monte douesi cauano li Marmi - 5. Sepolture de Turchi quando n' erano in posseso.*" Jobbra fent a kereten kívül "63" lapszámjelzés.

Jobbra lent (a felirat alatt) jelezve: "Mattioli f.". Rézkarc, 62x107 mm.

MNM MTKcs T. 3825., OSZK App. H. 1092., MTA Könyvtára 550.067.

Megjelent: "L' Origine del Danubio...In Norimberga & in Bologna, M.DC.LXXXIV. - Per Gioseffo Longhi con licenza di Superiori." A könyv 1685-ös kiadásában a metszet változatlan állapotban, ugyanott jelent meg. A könyv Birken 1664-ben megjelent Donau-Strand-jának olasz nyelvű változata.

Az ábrázolás mestere Lodovico Mattioli (1662-1747.) itáliai rézmetsző. Az előző képhez hasonlóan feltételezhető, hogy a Sandrart-féle metszet (kat. 13.sz.) szolgált előképül.

Publikálatlan.

16. A tatai vár látképe

1684.

Felirata fent a képben: "DOTIS". A kép alatt a képen elhelyezett számok magyarázata: "*1. Teich. - 2. Marmelberg. - 3. Graner Wald. - 4. Schlosbastey.* (a h betű föléírva!) - *5. Schlos.*"

Jelzés jobbra lent: "*bey Jacob Kopp.*" Rézmetszet, 174x317mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 51.270.1. Továbbá: MNM MTKcs T.870.

Megjelent: "Delineatio Provinciarum Pannoniae... Durch Johan Christoph Wagner. Norinberg. /AUGSPURG./ Gedruckt und Verlegt / durch Jacob Koppmayer. Anno M.DC. LXXXIV." a 4-5. lapok között. A könyv 1685-ös kiadásában a metszet változatlan helyen és állapotban szerepel.

Az ábrázolás készítője Jacob Koppmayer augsburgi könyvkiadó és rézmetsző. Az ábrázoláshoz feltételezhetően a Sandrart-féle metszet (kat.13.sz.) szolgált előképül.

Irodalom: Bubics 528. sz., Dornyai XXIII., Révhelyi 45., Nebehay-Wagner III. 402-403.

17. A tatai vár látképe

1684.

Felirata fent a képben : "Tottis". A bal felső sarokban lapszám jelölés "pag 33".

Jelzés nincs. Rézkarc, 64x113mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 51.274.1. Továbbá: MNM MTKcs T.6514.

Megjelent: "Ungarisches Stådt - Bůchlein... von J. M. L. Nürnberg / verlegt von Johann Hofman Kunst - und Buchhåndlern. / An.1684.", a 32-33. lapok között. A könyvet 1688-ban is kiadták. A metszetnek a Magyar Történelmi Képcsarnok gyűjteményében megtalálható "pag 35" jelzésű változata.

Az ábrázolás készítője ismeretlen. Közvetlen előképe a vár és a háttér kidolgozása alapján a kat.12. számú metszet volt.

Irodalom: Révhelyi 49., Nebehay-Wagner II. 182.l.

18. A tatai vár látképe

1685.

Felirata fent a képben: TOTIS. A képkereten kívül jobbra fent lapszám jelzés "62". A kép alatt a képen elhelyezett számok magyarázata: "*1. lagho - 2. il Bossco - 3. Bagno Caldo - 4. Monte doue si cauano li Marmi - 5. Sepolture de Turchi quando n' erano in posseso.*"

Nincs jelezve. Rézmetszet és rézkarc, 60x104 mm.

MTA Könyvtára RM IV.786., Polgármesteri Hivatal, Tata

Megjelent: "L' Origine del Danubio... 1685 in Milano, nelle R. D. Coste, per Marc' Antonio". Birken könyvének Milánóban megjelent olasz nyelvű kiadása.

Mestere ismeretlen. Közvetlen előképe valószínűleg Sandrart metszete volt (kat. 13.sz.)

Publikálatlan.

19. A tatai vár látképe

1685.

Felirata fent a képben: TOTIS. A kép alatt a képen elhelyezett számok magyarázata: "*1. Peschiera - 2. selua di strigonio - 3. le Terme - 4. monte di marmo*

- *5.sepolture Turchesche.*" Jobb felső sarokban " 72" lapszám.

Jelzés nincs. Rézkarc, 70x106 mm.

MTA Könyvtára RM IV. 787a.

Megjelent: "L' Origine e corso del Danubio... NORIMBERGA et in Macerata, Per il Piccini 1685 con licenzo de Superiori", a 72-73. lapok között.

Ismeretlen mestere Sandrart művét követte.

Publikálatlan.

20. A tatai vár látképe

1685.

Felirata a kép felett: DOTIS. A kép alatt magyarázatok: "*1. Marmerberg - 2. der See - 3. Begreebniss.*" A jobb felső sarokban lapszám "p 141".

Nincs jelezve. Rézkarc, 73x87 mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 93.24.1. Továbbá: MNM MTKcs T. 2263., OSZK App. H. 1180., OSZK RMK III/3. 3344.

Megjelent: "Totius Regni Hungariae... Frankfurt und Nűrnberg Verlegts Leonhard Loschge. Druckts Johann Philipp Andrea 1685." a 140-041. lapok között. A könyv szerzője és illusztrációinak mestere Georg Krekwitz, erdélyi szász történetíró, geográfus és rézmetsző. A könyvet 1686-ban változatlan illusztrációkkal újra kiadták.

A Dillich-féle ábrázolás (kat. 2.sz.) átdolgozása, de mestere valószínűleg más ábrázolásokat is ismert. A metszeten az előképhez képest szembeötlő változások figyelhetők meg.

Irodalom: Dornyai XII., Nebehay-Wagner II. 84-85. l.

21. A tatai vár látképe

1686.

Felirata feliratszalagon fent a képben: DOTIS. A képmezőn kívül balra fent lapszámjelzés "57".

Jelzés nincs. Rézkarc, 99x157mm.

MNM MTKcs T.3717., OSZK App. H. 1217., Hadtörténeti Intézet könyvtára 7035.

Megjelent: "Ertz - Herzogliche / Handgriffe / Dess / Zirckels und Linials... Beschrieben von... Anthoni Ernst Burckhard von Birckenstein. / Wienn... Gedruckt bey Johann von Ghelen Anno M .DC.LXXXVI." 57. táblájaként. A könyv több kiadást ért meg, ezekből az ábrázolásoknak még két változata ismert. A második állapotban az eredeti lapszámozást alul "SS" jelzés egészíti ki. A harmadik állapotban a lapszám jelzés "84"-re változott, a betűjelzés

megmaradt. Anton Birckenstein hadmérnök geometria tankönyvét magyarországi várak és városok vedutáival illusztrálta. A magyarországi veduta sorozatok igényesebb részéhez tartozó metszeteket Justus van der Nypoort (1625. körül-1692. táján) németalföldi festő, rajzoló, rézmetsző készítette. A háború előtti irodalomban - tévesen - Amling rézmetsző mesterrel hozták kapcsolatba az ábrázolásokat. A tatai vár ábrázolásával kapcsolatban is lehet ezen téves megállapítással találkozni. Az ábrázolás, noha Nypoort bizonyíthatóan dolgozott Magyarországon, nem helyszíni felvétel alapján, hanem - véleményünk szerint - Krekwitz ábrázolása (kat. 20.sz.) után készült.

Irodalom: Dornyai VIII., Révhelyi 42., Rados 17.kép (38. l.), Rózsa 1957., Nebehay - Wagner I. 154.l.

22. A tatai vár látképe
1686.

Felirata a kép felett: DOTIS. A képmezőn kívül a jobb felső sarokban "M.196." lapszámjelölés.

Jelzés nincs. Rézkarc, 55x82mm.

MNM MTKcs T. 6510., OSZK App. H 1287.

Megjelent: "Pannoniens Kriegs- und Friedens- Begebnüsse... von J. U. M. / Nürnberg, Verlegts Johann Hoffmann, Kunst und Buchhändler. 1686." Ugyanez évi kiadásból ismeretes lapszámjelölés nélküli változata is.

Készítője ismeretlen, mint a legtöbb Tata ábrázolás ez is Dillich metszetének (kat.2) átdolgozása, közvetlen előképét a kat. 9. sz. metszetben kereshetjük.

Irodalom: Dornyai XXXIX., (Első pótlás) 82.l.

23. A tatai vár látképe
1686.

Felirata fent a képben: DOTIS. A kép alatt a képben elhelyezett számok magyarázata: "*1. Teich. - 2.Graner Wald. - 3. Warmbad. - 4. Marmelberg. - 5. Türk Begrebnuss.*" A kép jobb felső sarkában lapszámjelzés "55".

Jelzés nincs. Rézkarc, 61x111mm.

MNM MTKcs T. 864, FSZEK Budapest gy. B 914/109

Megjelent: "Sigmund von Birken / C. Com. Pal. / Neu- Vermehter / Donau-Strand... von Jacob Sandrart, Kupferstecher und / Kunsthåndler in Nůrnberg. / Gedruckt im Jahr 1686." az 55-56. lapok között. A könyvet kiadták 1694-ben és 1704-ben is, a metszet mindkét kiadásban változatlan állapotban és helyen szerepel.

Készítője valószínűleg Jacob Sandrart rézmetsző, a kép az általa korábban készített (kat.13. sz.) ábrázolásnak az átdolgozása.

Irodalom: Dornyai XIX.

24. A tatai vár látképe

1686.

Felirata fent a képben: TOTIS. A kép alatt az elhelyezett számok magyarázata:

"*1. Lago .- 2. Bosco. - 3. Bagno, caldo. - 4. Monte dove si cavano Li marmi. - 5. sepolture de Turchi.*" A kép jobb felső sarkában lapszám jelzés "188" (a két nyolcas fekszik!).

Jelzés: "Mattioli f". Rézkarc, 59x108mm.

OSZK App. H. 1215.

Megjelent: "Notizia particolare / Dello stato passato, e presente / DE REGNI / D' VNGHERIA... OPERA / Di. D. Sempliciano Bizozeri... IN BOLOGNA, M.DC.LXXXVI. Per Gioseffo Longhi.con licenza di Superiori." a 188-189. lapok között. A könyvet kiadták 1687-ben is, itt található a metszet második állapota, a lapszám a jobb felső sarokban "191"-re változik. Mestere L. Mattioli rézmetsző - valószínűleg korábbi munkáját (kat.15. sz.) dolgozta át.

Publikálatlan.

25. A tatai vár látképe

1686.

Felirata fent a képben: DOTIS. Balra fent feliratos táblán a képben elhelyezett betűk magyarázatai: " *A. Die Innere Vöstung. - B. Der See. - C. Graner wald. - D. Der Marmorberg. - E. Ruinirt Closter. - F. Das Thor. - G. Ein Bach.*"

Jelzés nélkül. Rézkarc, 54x127mm.

MNM MTKcs T. 1277., OSZK App. M.212.

Megjelent: Pozsony, Győr, Szentmárton, Esztergom, Komárom látképeivel együtt az "Eigentlicher Grundriesz der insel Schiedt in Ungern sambt den Herumbgrentzenten Haůbt Vestung und Orter, gegen den Türcken" feliratú térkép keretképeként. Az egész térképlap feliratait tartalmazó táblán jelzés: "Hipschmann sculpsit".

Mestere valószínűleg a nürnbergi Gabriel Hipschmann (1639-1679.). Kompozíciója különálló típust képvisel, a Dillichre visszavezethető ábrázolások között. A vár elővédművekkel rendelkezik az ábrázoláson, a rondella helyén pedig sokszögű olaszbástyát szerepeltet a mester. Dornyai művében azt feltételezte, - Leükhardt 1657-es tervrajza alapján - hogy a vár "csillagbástyás" ábrázolása valamikor megfelelhetett a valóságnak. Sem a régészeti feltárás

eredményei, sem az írott források nem bizonyítják azonban a vár ilyen jelentős mértékű átépítését a XVII. század közepén. A Leükhardt-féle alaprajz csak terv maradt. Az ábrázolás semmiképpen nem tekinthető hiteles, helyszíni vázlatrajz nyomán készült alkotásnak. Hipschmann talán ismerte a tervezetet, és a Dillich-féle (kat. 2.sz.) ábrázolást dolgozta át ennek megfelelően.

Irodalom: Eperjesi 1929. 179. l., Dornyai XXXVIII. (Első pótlás), Rados 16.kép, (36.l.)

26. A tatai vár látképe

1686.

Felirata fent a képben : " Tottis". A bal felső sarokban lapszámjelzés "P 76".

Jelzés nélkül. Rézkarc, 59x112mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 51.276.1

Megjelent: "Donau - Strohm /...von / J.U.M. / Nůrnberg / In Verlegung Johann Hofmanns / Kunst- und Buchhåndlers. / Neustadt an der Aysch, gedruckt bey Johan / Christoph Drechslern An. 1686." a 76-77. lapok között.

Mestere ismeretlen, a Hipschmann-féle kompozíció (kat. 25.sz.) átdolgozása.

Publikálatlan.

27. A tatai vár látképe

1688.

Felirata fent a képben szalagon: DOTIS.

Jelzés nélkül. Rézkarc, 100x146mm.

Móricz Zsigmond Könyvtár, Tata, OSZK Térképtár, TA 20/1

Megjelent: "DESCRIPTION EXACTE DES ROYAUMES de HONGRIE, ET DALMATIE ... Et Gravees en Cuivr par GASPAR BOUTTATS. Se vendent 'a Anvers Chez HENRY van DUNWALT, au Marché aux Oeufs, Et chez Gaspar Bouttats, dans la ruë Pruym - staet 1688." A könyv megjelent spanyol nyelven is.

Az ábrázolás készítője Gaspar Bouttats (1640. körül-1696. táján.) német-alföldi rajzoló, rézmetsző és rézkarcoló.

A kompozíció itt is a Dillich-féle (kat. 2.sz.) ábrázolásra vezethető vissza. Közvetlen előképe a kat. 9. sz. ábrázolás lehetett.

Publikálatlan.

28. A tatai vár látképe

1688.

Felirata fent a képben: TOTIS Ó TOTA.. A képben elhelyezett számok magyarázata a kép alatt: "*1. el Lago. - 2. Bosque. - 3. Baño de Agua Caliente. - 4. Monte de donde se Saca el Marmol. - 5. Sepultura de los Turcos.*" A jobb felső sarokban lapszám jelzés "180".

Jelzés a magyarázatok végén: "*via. in B, na.*" Rézkarc, 56x106 mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 51.275.1. Továbbá: OSZK App H.1342.

Megjelent: "Ungria / Restaurada ... por / D.Simpliciano Bizozeri... En Barcelona, en la Imprenta de Martin Gelabert / delante la Reliosa de N.S. del Pino Año 1686. / Acosta de Antonio Ferrer Baltasar Ferrer, Ioan Cassañas, Libresos / Vendese en sus casas en la Libresa." a 180-181. lapon. Simpliciano Bizozeri 1686-ban megjelent olasz nyelvű munkájának spanyol nyelvű kiadása.

Készítője ismeretlen. A kompozíció a Dillich-féle ábrázolás (kat.6. sz.) átdolgozása, közvetlen előképe Mattioli (kat. 15.sz.) metszete lehetett.

Irodalom: Dornyai XI., Révhelyi 50 .

29. A tatai vár látképe

1688.

Felirata fent a képben szalagon: DOTIS.

Jelzés nélkül. Rézkarc, 65x111mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 51.271.1. Továbbá: MNM MTKcs 6512.

Megjelent: "THESAURUS EXOTICORUM / ...von EVERHARDO GUERNERIO HAPPELIO. / HAMBURG / Gedruckt und Verlegt durch Thomas von Wiering. Buchdrucker, und Formschneider / bey der Bőrse, im Gulden A, B, C, Im Jahr 1688. Sind auch zu bekommen in Franckfurth bey Zacharias Herteln." című könyv "Eine genaue Beschreibung Des Kőnigreichs Ungarn..." fejezetének 98 -99. oldalai között.

Mestere ismeretlen, a Hipschmann-féle ábrázolás (kat. 25.sz.) átdolgozása.

Irodalom: Dornyai XXIV., Révhelyi 46.

30. A tatai vár látképe

1688.

Felirata fent a képben: DOTIS.

Jelzés nélkül. Rézmetszet, 60x113mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 51.268.1. Továbbá: Hadtörténeti

Intézet könyvtára 7601.

Megjelent: "Das Ehmals gedrůckte von Türken berůckte nun Trefflich-erquickte Kőnigreich Hungarn, ... Franckfurt und Leipzig. In Verlegung Christoff Riegels. An. 1688." a 656-657. lapok között.

Készítője ismeretlen. A Dillich-féle kompozíció (kat.2.sz.) átdolgozása. Közvetlen előképe Krekwitz vagy Nypoort metszete lehetett.

Irodalom: Dornyai IX., Révhelyi 51., Rados 19.kép (39. l.)

31. A tatai vár látképe

1689. (?)

Felirata fent a képen feliratszalagon: TOTIS.

Jelzés nélkül. Rézmetszet, 172x132mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 99.3.1. Továbbá: OSZK App.H.2358., OSZK Térképtár TA 33/1/A-19.

Megjelent: A "Regno di Vngheria del P. Coronelli" című vedutagyűjteményben, hely és évszám nélkül. A datáláshoz segítséget nyújthat a könyvnek az OSZK Térképtárában található példányában fellelhető "Venezia 1689" datálású térképlap. Coronelli Padre Vincenzo velencei geográfus. A metszet készítője nem ismert. Az ábrázolás a Koppmayer-féle (kat.16. sz.) kép átdolgozása.

Irodalom: Fauser II.13798. sz. 777.l.

32. A tatai vár látképe

1700 körül

Felirata fent a képben, szalagon: TOTTIS. A képen elhelyezett betűk magyarázata a kép alján: "*A. der sterckte Tottis. - B. een wachthüys. - C. Turckshe begraefplaets. - D. warme baden. - E. een zee ost lac. - F. den Marmor-berg.*" A kép alatt baloldalt "*I.Peeters. ex Anvers*"

Jelzés a képben jobb oldalt alul: "Gasper Bouttats fecit". Rézmetszet, 100x249mm.

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 56.269.1. Továbbá: MNM MTKcs T.2631., OSZK App.h. 2359.

Megjelent: "Sacr: Caes: Mati Leopoldo, has Turcis ereptas, et Favente Deo eripiendas Hongariae Civitates, aliasqe Turcias D. D. C. a. Jacobus Peeters." című vedutagyűjtemény 49. számú metszetlapjaként. A könyv kiadási éve nincs feltüntetve. Az OSZK Apponyi gyűjteményének katológusa 1700 körülre teszi a mű megjelenését, a Nebehay-Wagner-féle topográfiai munka szintén, míg Rózsa György kéziratában 1686-ra datálja.

A metszet készítője Gaspar Bouttats (ld. kat. 27.sz.), közvetlen előképe valószínűleg a mester korábbi ábrázolása, de felhasználta valószínűleg Merian kompozícióját (kat. 9. sz) is.

Irodalom: Dornyai XVI., Révhelyi 43., Rados 10. kép (32. l.), Fauser II. 13797. sz. 777. l., Nebehay-Wagner II. 399-400.

33. A tatai vár látképe

XVII. sz.

Felirata fent a képben: TOTTIS. A képben a megfelelő helyen: "ein Teÿch"

Jelzés nincs. Rézmetszet, 72x94mm.

MNM MTKcs ltsz. T. 6517.

Megjelent: Egy nagyobb lap szétvágott részlete. A keretdíszítés alapján hozzáillő másik darabon a "Verlegt und gedruckt bey, Marx Antoni Hanas / in Augspurg" jelzés olvasható.

Készítője ismeretlen. Dillich (kat. 2.sz) ábrázolásának átdolgozása.

Publikálatlan.

34. A tatai vár látképe

XVII.sz. vége

Felirata fent a képen: DOTIS. A képben elhelyezett számok magyarázata a kép alatt: "*1. Teich.-2. Graner wald.-3. warmbad.-4. Marmelberg.-5. Türck Begräbnus.*"

Jelzés nincs. Rézmetszet, 117x162mm.

Dornyai Béla Ikonográfiai tanulmányában saját gyűjteményéből ismertette ezt a lapot. Az általam ismert közgyűjteményekben sehol sem sikerült kutatásaim során fellelnem.

Megjelent: A metszet megjelenési helye ismeretlen. A kompozíció Jacob Sandrart (kat. 13.sz.) ábrázolásával mutat kapcsolatot.

Irodalom: Dornyai XXII.

35. A tatai vár látképe

XVII. sz. vége

Felirata fent a képben: DOTIS.

Jelzés nincs. Rézkarc, 22x36mm.

BTM. Kiscelli Múzeuma, ltsz. 3575.

Megjelent: "Nieuwe Kaart van Seven Bergen" című Erdély térkép keretképeként más magyarországi várak ábrázolásaival együtt.

Készítője ismeretlen. A kat. 22. sz. ábrázolással mutat kapcsolatot.

Irodalom: Dornyai XXVI.

36. A tatai vár látképe

XVII. sz. vége

Felirata fent a képben: TATA.

Jelzés nincs. Rézmetszet, 100x146mm.

Móricz Zsigmond Városi Könyvtár, Tata.

Megjelenési helye és készítője ismeretlen. Kidolgozásának módja, stílusa Matthias Greischer (?-1712.) frankfurti rézmetsző munkáihoz hasonló, talán metszetünknek is ő volt az alkotója. Greischer 1670 óta Bécsben működött, bizonyíthatóan járt Magyarországon is, és több várról készített metszeteket. Amennyiben metszetünknek is ő a mestere, ez jól példázza a szakirodalom azon megállapítását, hogy a mester helyszínen való tartózkodása még nem feltétlen jelenti azt, hogy vedutái valós minta után készült, hiteles ábrázolások. Mind a palota, mind az erődítések rajza teljesen valószerűtlen. A mester vagy félreértelmezett leírás vagy tévesen megválasztott előkép (másik vár) alapján dolgozott.

Publikálatlan.

37. A tatai vár látképe D iniciálében

1746.

Felirata a kép alján: DOTIS.

Jelzés nincs. Rézkarc, 72x88mm.

MNM MTKcs ltsz. 58.2260.

Megjelent: "Schwandtner: Scriptores rerum Hungaricarum... TOMUS II. PARS I. / CURA ET STUDIO / JOANNES GEORGII SCHWANDTNERI /... MDCCXLVI." a 152. lapon.

Az ábrázolás a kat. 21. sz. metszet átdolgozása.

Irodalom: Dornyai XXVII., Rados 18. kép (39. l.)

38. Tata visszafoglalása 1597-ben (újságkép)

1597.

Címe a kép felett: Newe Zeitung. Von wider eroberung der Vöstung Dotis in Vngern, welcher durch den Herren /... Bernstein, neben andern Kriegs obristen, den 23. May dess 1597. Jars, bey nachts zeit gegen dem tag, durch mittel eines Petarts eingenommen, vnd alles so darinnen nider gehawet worden." A képben fent: DIE FESTUNG TODIS.

Jelzés nincs. Színezett fametszet, 224x265mm. Az egész lap mérete 436x320mm.

A kép alatt két hasábon az ismertető szöveg. Legalul adresz: "Getruckt zu

Augspurg".

Kuny Domokos Múzeum, Tata, ltsz. 60.25.3 (két, különálló, hiányos darabból összeállítva).

A vár látképe valószerűtlen.

Irodalom: Rózsa 1962.

39. **Tata visszafoglalása 1597-ben** (röplap címlapján)

1597.

A röplap címe: "Newe Zeitung. / Welcher gestalt das veste / Haus vnd Schlos Todtes... erobert eingenommen..." A kép alatt: "Im Jahr. / M.D.XCVII." A szöveg végén az impresszumban: "Erstlich gedruckt zu Dressden bey Matthes Stöckel".

Jelzés nincs. Fametszet, 68x92mm.

OSZK Röplap gyűjtemény 399.

A vár ábrázolása valószerűtlen.

Irodalom: Bubics 527. sz., Dornyai II., Hubay 1948. 399. sz.

40. Tata visszafoglalása 1597-ben (újságkép)

1597.

Az újság címe: "Vngarische, Siebenbürgische, Persische, Türckische, vnnd Tartarische, jungsten verloffne Geschichten, mit Bewilligung. Im 1597. Jar." Az utolsó lapon hátul "Gedruckt zu Nürnberg, im verlag Joachim Lochners." a C IIII v levélen.

Jelzés nincs. Fametszet, 83x123mm.

OSZK Röplap gyűjtemény 402.

Az ábrázolás teljesen valószerűtlen, az ostrom ábrázolásának a valósághoz semmi köze nincs.

Publikálatlan.

41. A tatai vár látképe

1670.

Felirata fent a képben: Tata

Jelzés: "Tob. Sadler sculp." Rézmetszet, 103x73 cm (az egész képmező mérete).

MOL P. 108., hg Esterházy családi lev. Rep. 49.,315 csomó.

Megjelent: "ARBOR GENEALOGICA INCLYTAE FAMILIAE ESTERHAS..." Részletkép az Esterházy család leszármazását ábrázoló nagyméretű metszetlapon. A családfa alján találhatók az Esterházyk birtokában lévő várak

ábrázolásai, közöttük Tata - nem hiteles - látképe is, melynek szerepeltetése azért is érdekes, mert a várbirtok ekkor még nem volt a család tulajdonában.

Irodalom: Buzási 47-48. (29. kép)

A grafikákon leggyakrabban előforduló topográfiai kifejezések magyarázata:

Die Festung Dotis, die Vestung Dottis, die Vestung Tottis, Vestung Dotes, der sterckte Tottis, die Innere Vöstung, Schlos	**- Tata vára, belső vár, kastély**
Der Teich, ein Teijch, Ein groser See, oder Teych, der See, een see ost lac, el Lago, lagho, peschiera	**- A tó**
die Marmerbergk, der Marmorberg, Marmerberg, Marmelberg, monte doue sie caue marmi, monte douesi cauano li marmi, monte dove si cavano li marmi, monte di marmo, monte de donde se Saca el Marmol	**- Márvány-hegy**
Graner Walt, Graner Wald, il bosco, bosco, Bosque, selua di strigonio	**- Esztergomi erdő, erdő**
alte Monument eines Klosters, ruinirt Closter	**- A kolostor romjai**
ein Zerfalne Kirch, zerfallne Kirchen, zerfallen Kirch	**- Lerombolt templom**
Warmbatt, Warmbad, Warmbadt, Warme Bader, Warme baden, bagno caldo, le Termee, Baño de Agua Caliente	**- Meleg fürdő**
ein Wachthauss, een Wachthuys	**- Őrház**
Türckische begrebnus, Turggen begrebnuss, Turk Begrabnis, Türk Begrebnuss, Türck Begrabnus, Turckshe begraefplaets, Sep. de turchi, Sepoltura de turchi, Sepolture Turchese, Sepultura de los Turcos	**- Török temető**

A katalógusban alkalmazott rövidítések:

Bachmann: F. Bachmann: Die alten Städtebilder. Leipzig, 1939.
Bubics: Bubics Zsigmond: Magyar várak és városoknak a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában létező fa és rézmetszetei. Bp. 1880.
Buzási: Buzási Enikő (szerk.) Főúri galériák, családi arcképek a Magyar Történelmi Képcsarnokból. A Magyar Nemzeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria kiállítása. Bp. 1988.
Cennerné: Cennerné Wilhelmb Gizella: Wilhelm Peter Zimmermann magyar vonatkozású rézkarc sorozatai.=Folia Archaeologica IX. Bp. 1957.
Dornyai: Dornyai Béla: Régi tatai várképek. Tata, 1936., és Első pótlás "Régi tatai várképek" című ikonográfiai tanulmányomhoz. Tata, 1938.
Eperjessy: Eperjessy Károly: A bécsi hadilevéltár magyar vonatkozású térképeinek jegyzéke. Szeged, 1929.
Fauser: A. Fauser: Repertorium altere Topographie I.-III. Wiesbaden, 1978.
Hubay: Hubay Ilona: Magyar és Magyar vonatkozású röplapok, újságok, röpiratok az Országos Széchényi Könyvtárban. 1480-1718. Bp., 1948.
Nebehay-Wagner: I. Nebehay-R. Wagner: Bibliographie Altösterreichischer Ansichtenwerke. I-III. Graz, 1984.
Rados: Rados Jenő: Tata. Bp., 1964.
Révhelyi: Révhelyi Elemér: A tatai piarista rendház és múzeuma. Bp., 1938.
Rózsa 1955: Rózsa György: Régi várképek. Bp., 1955.
Rózsa 1957: Rózsa György: A Birckenstein-féle metszeteskönyv. Bp., 1957.
Rózsa 1959: Rózsa Gyötgy: Régi magyar csataképek. Bp., 1959.
Rózsa 1962: Rózsa György: Ungarn betreffende illustrierte Flugblatter von Georg Kress.= Gutenberg Jahrbuch 1962.
Rózsa 1996: Rózsa György: Die Ungern chronik Wilhelm Dillichs.= Gutenberg Jahrbuch 1996.
Schallaburg: Mattias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458-1541. Schallaburg, 1982.

BTM: Budapesti Történeti Múzeum
FSZEK: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
MNM MTKcs: Magyar Nemzeti Múzeum Magyar Történelmi Képcsarnoka
MTA: Magyar Tudományos Akadémia
OSZK App H: Országos Széchényi Könyvtár Apponyi Hungarica gyűjteménye
OSZK RMK: Országos Széchényi Könyvtár Régi Magyar Könyvtár gyűjteménye

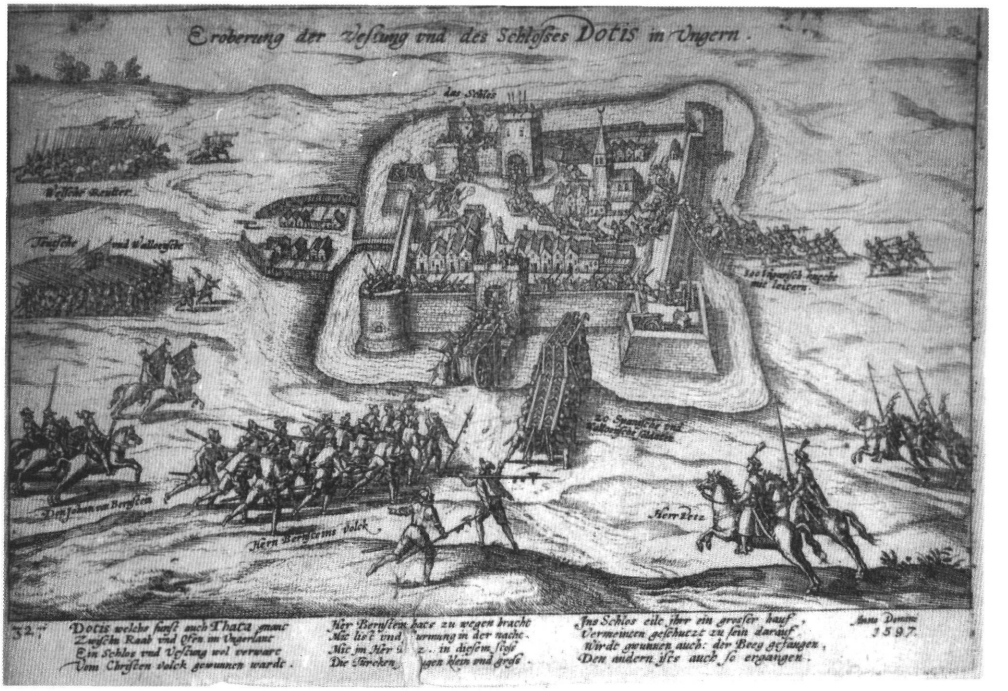
Eroberung der Vestung vnd des Schlosses Dotis in Vngern.
das Schlos
Welsche Reutter
Teutsche vnd Wallonische
Herr Pretz
Herrn Bernsteins volck
Dotis welche sunst auch Thata gnant
Zwischn Raab vnd Ofen im Vngerlant
Ein Schlos vnd Vestung wol verwart
Vom Christen volck gewunnen wardt.
Ins Schlos eilt jhrer ein grosser hauf,
Vermeinten geschutzt zu sein darauf,
Wirdt gewunnen auch: der Beeg gefangen,
Den andern ists auch so ergangen.
Anno Domini
1597.

1.

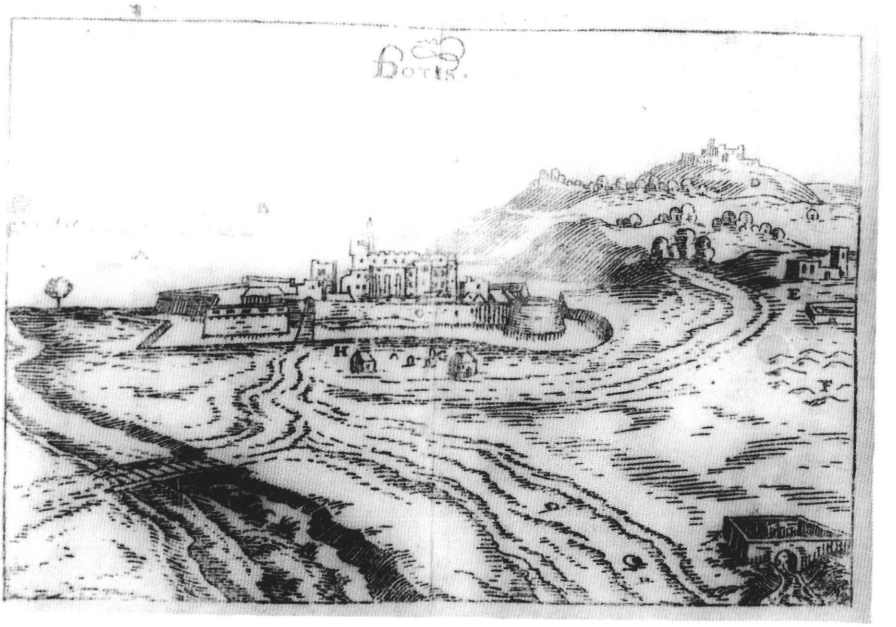
Dotis.

2.

CONTERFACTVR DER VOESTVNG TOTTIS. WIE DIE VON D EN CHRISTEN IST EROBERT WORDEN. ANNO 1597.

3.

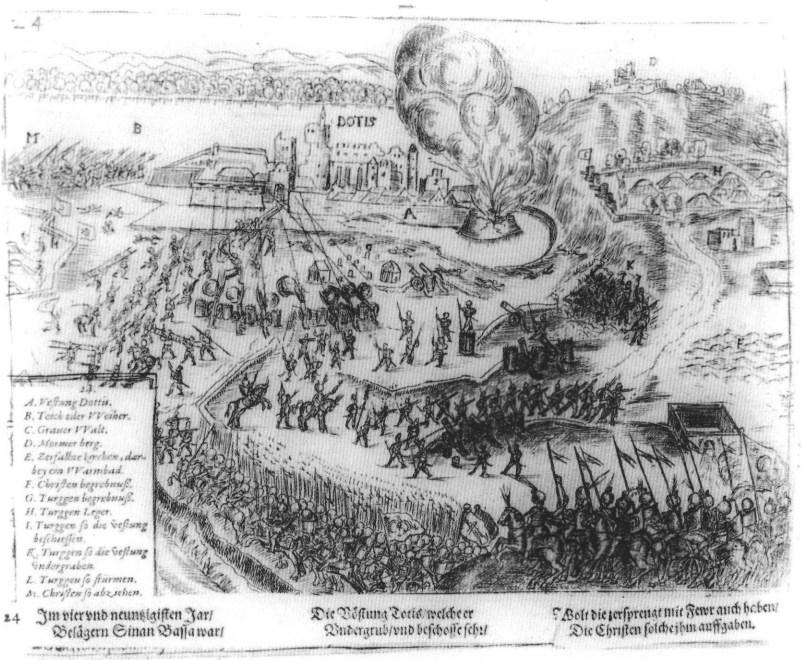
DOTIS
A. Vestung Dottis.
B. Teich oder Weiher.
C. Grauer Wall.
D. Mormer berg.
E. Zerfallne Kirchen, darbey ein Warmbad.
F. Christen begrebnuss.
G. Turggen begrebnuss.
H. Turggen Leger.
I. Turggen ßs die Vestung beschiessen.
K. Turggen ßs die Vestung Undergraben.
L. Turggen ßs stürmen.
M. Christen ßs abzsehen.
Im vier vnd neunzigisten Jar/ Belägern Sinan Bassa war/
Die Vestung Totis/ welche er Undergrub/ vnd beschosse sehr/
Volt die zerspreng at mit Fewr auch heben/ Die Christen solche zhm auffgaben.

4.

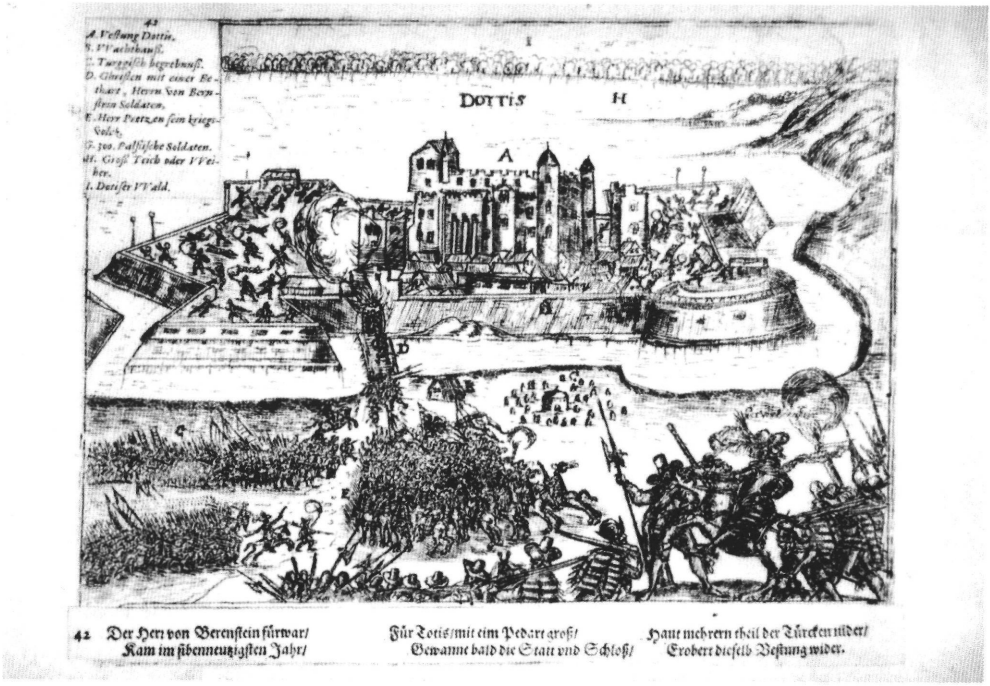
42
A. Vestung Dottis.
B. VVachthauß.
C. Turggisch begrebnuß.
D. Christen mit einer Bethart, Herrn von Bernstein Soldaten.
E. Herr Pretzen sein kriegsvolck.
G. 300. Balßische Soldaten.
H. Groß Teich oder VVeiher.
I. Dotiser VVald.
DOTTIS
H
A
42 Der Herr von Berenstein fürwar/
Kam im sibenneutzigsten Jahr/
Für Totis/mit eim Pedart groß/
Gewanne bald die Statt vnd Schloß/
Haut mehrern theil der Türcken nider/
Erobert dieselb Vestung wider.

5.

6.

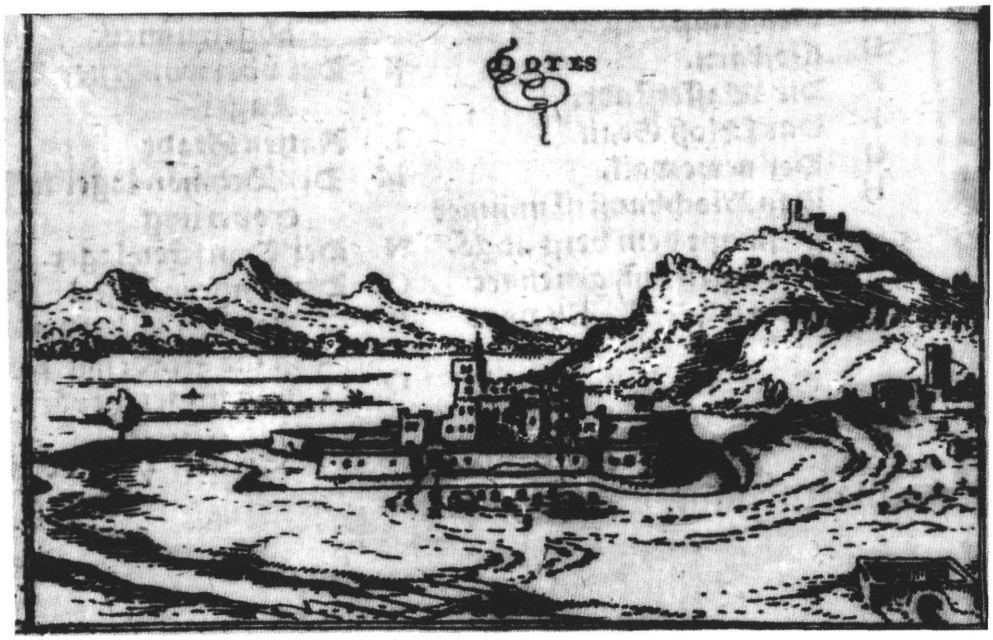
OTES

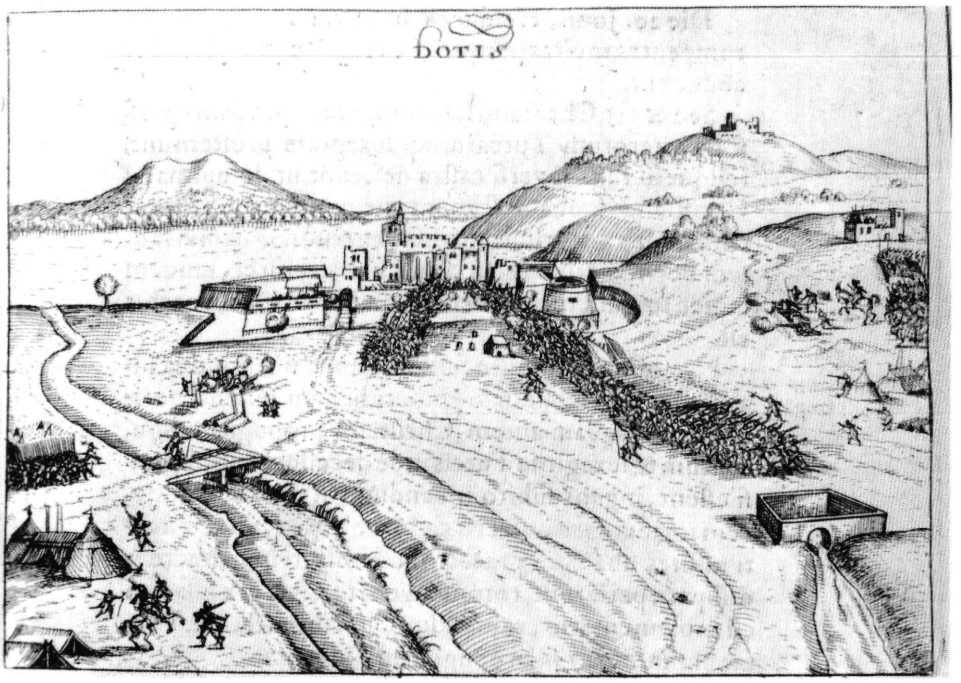

7.

A 8. számú metszet színesben a kötet végén található.

9.

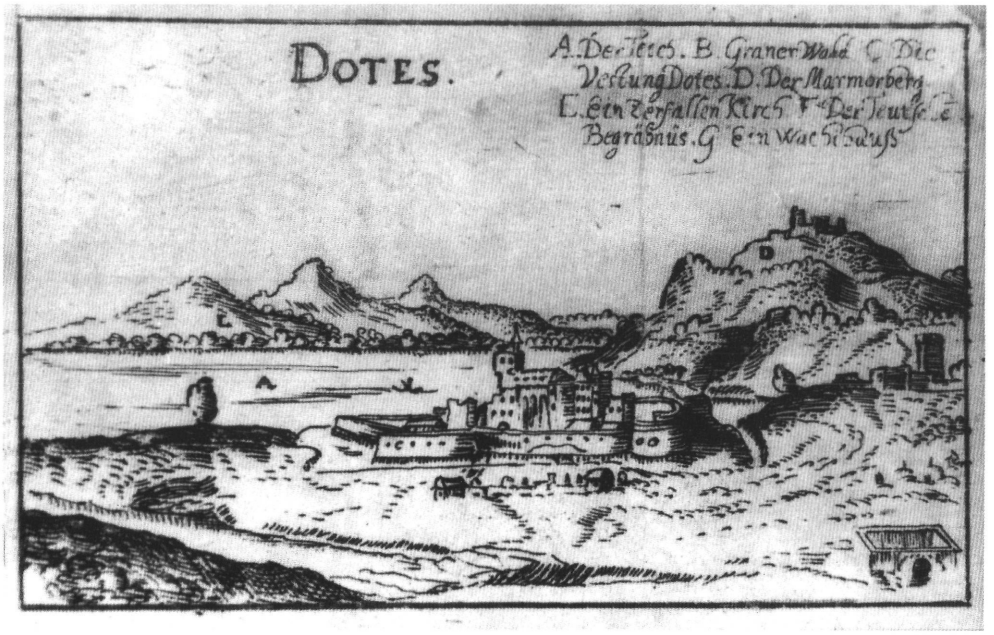
DOTES.
A. Der Teich. B. Graner Wald. C. Die
Vestung Dotes. D. Der Marmorberg.
L. Ein Zerfallen Kirch. F. Der Teutsche
Begräbnüs. G. Ein Wachthauss

10.

11.

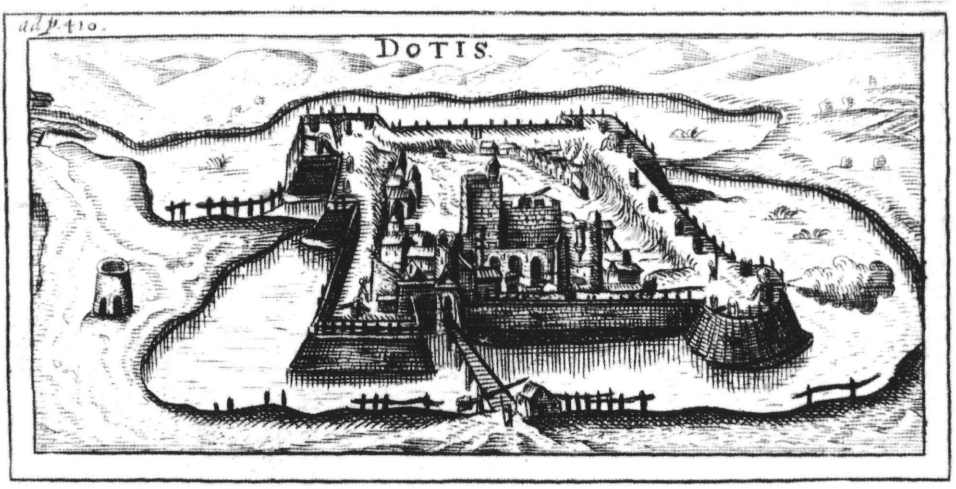
ad p. 410.
DOTIS.

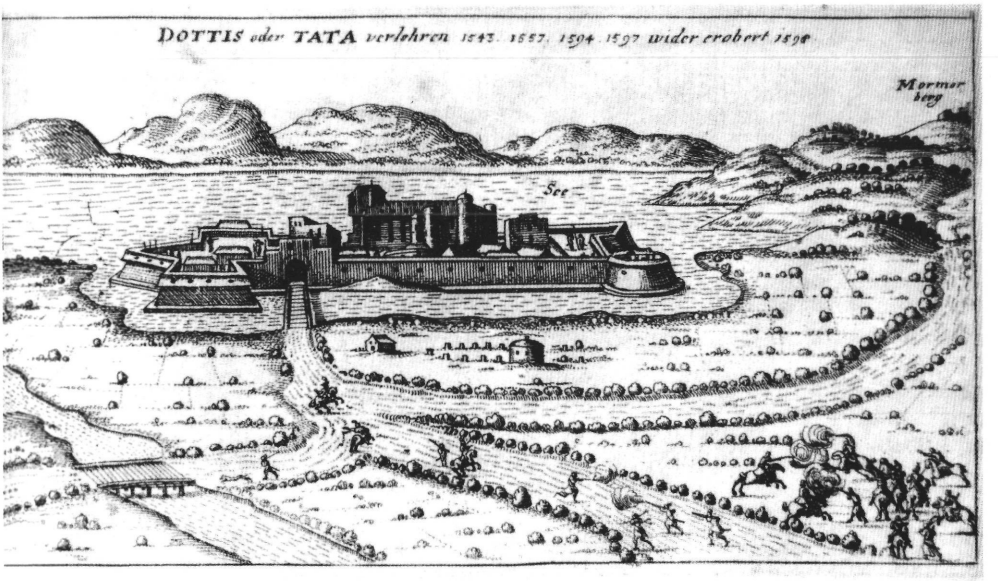
DOTTIS oder TATA verlohren 1543. 1557. 1594. 1597 wider erobert 1598
Mormor berg
See

12.

13.

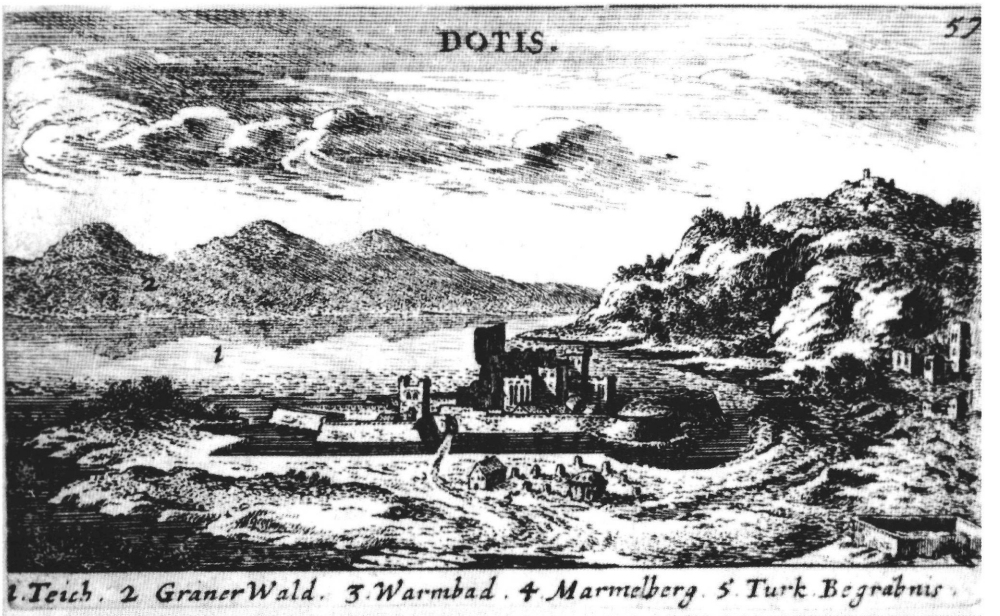
DOTIS.
57
1
2
1. Teich. 2 Graner Wald. 3. Warmbad. 4 Marmelberg. 5 Turk Begrabnis.

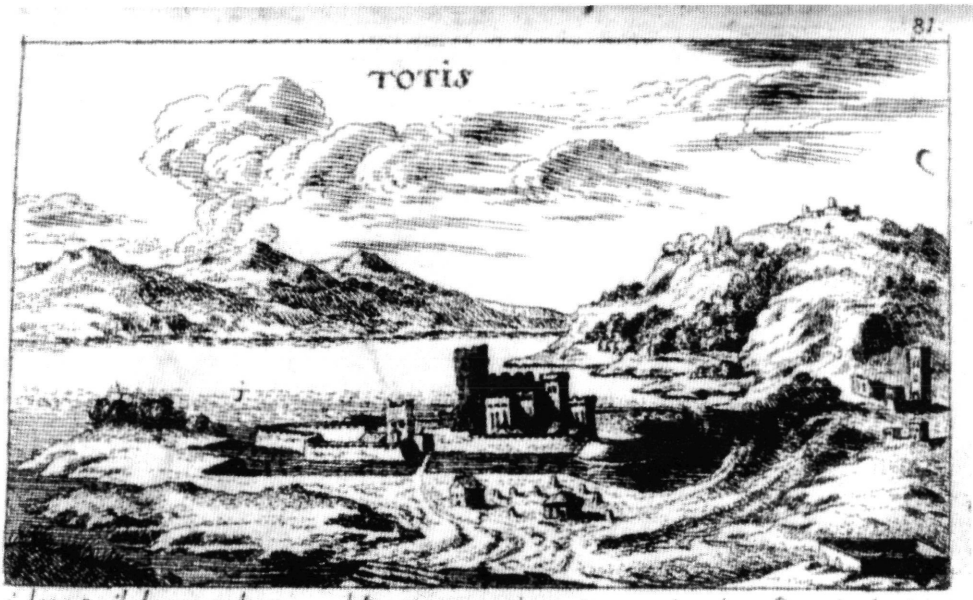

1. lago. 2. il bosco. 3. bagno caldo. 4. monte dove si cauo marmi. 5. Sep: de turchi

14.

15.

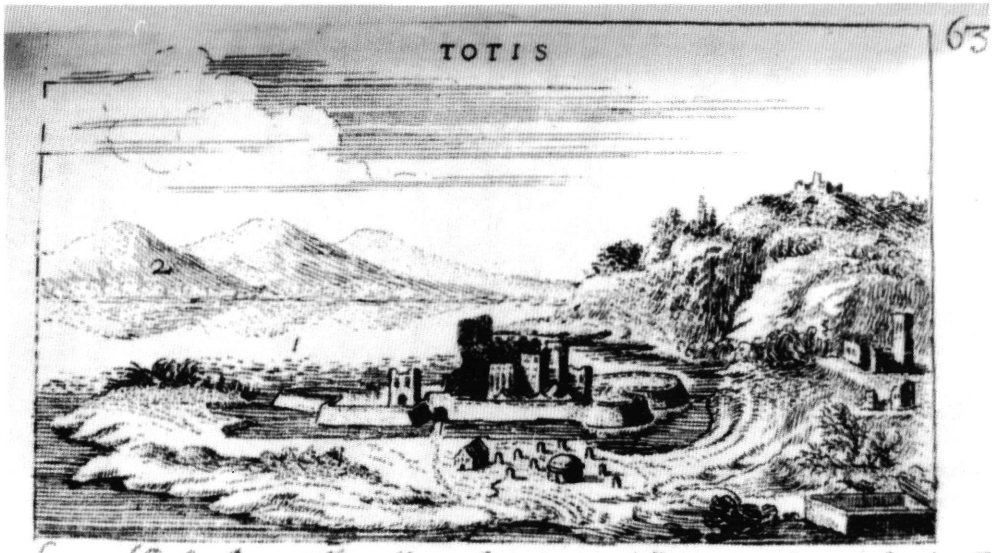

1 lago 2 il Bosco 3 Bagno Caldo 4 Monte dove si cauano li Marmi 5 Sepolture de' Turchi quando n'erano in possesso.

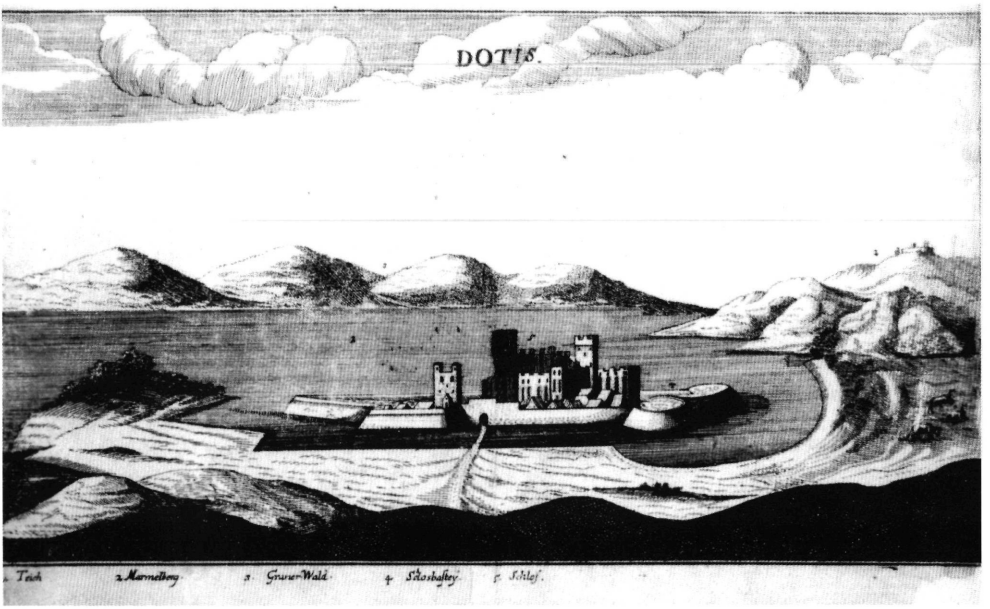
DOTIS.
1. Teich
2. Marmelberg
3. Grauer Wald
4. Schosbastey
5. Schlos.

16.

17.

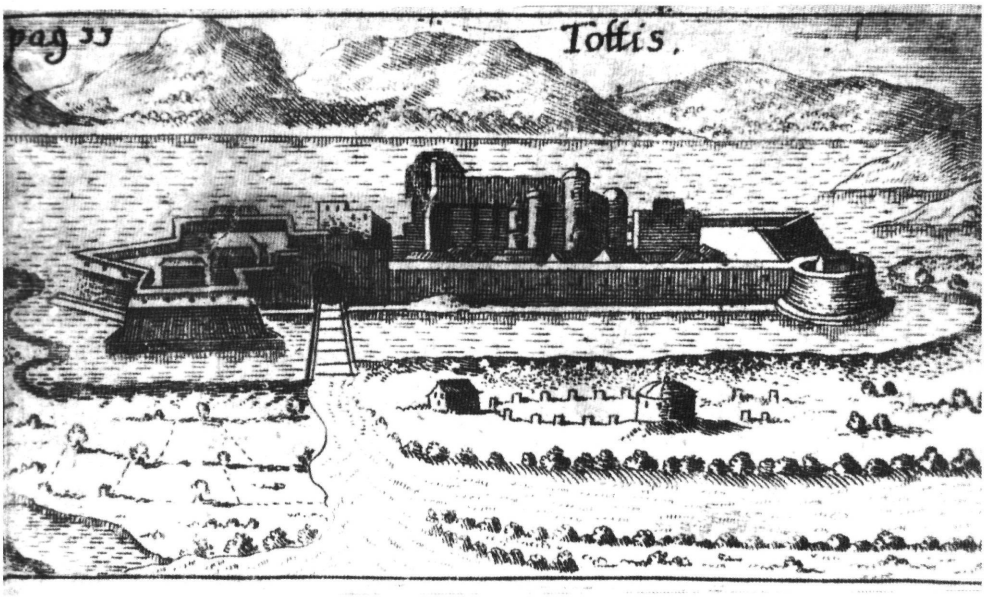
pag 33
Tottis.

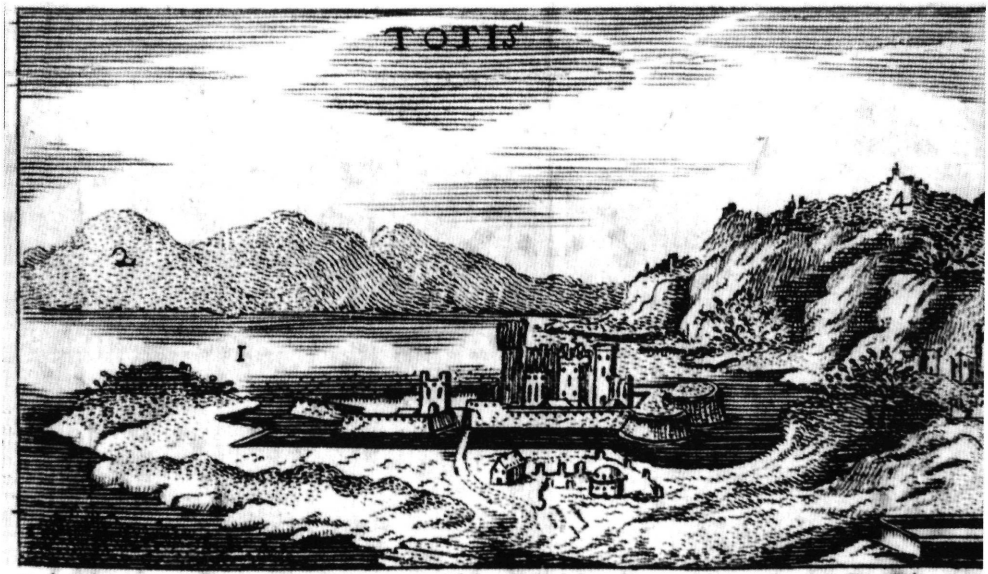

1. lagho. 2. il Bosco. 3. Bagno Caldo. 4. Monte doue si cauano li Marmi. 5. Sepolture de Turchi quando n'erano in possesso.

18.

19.

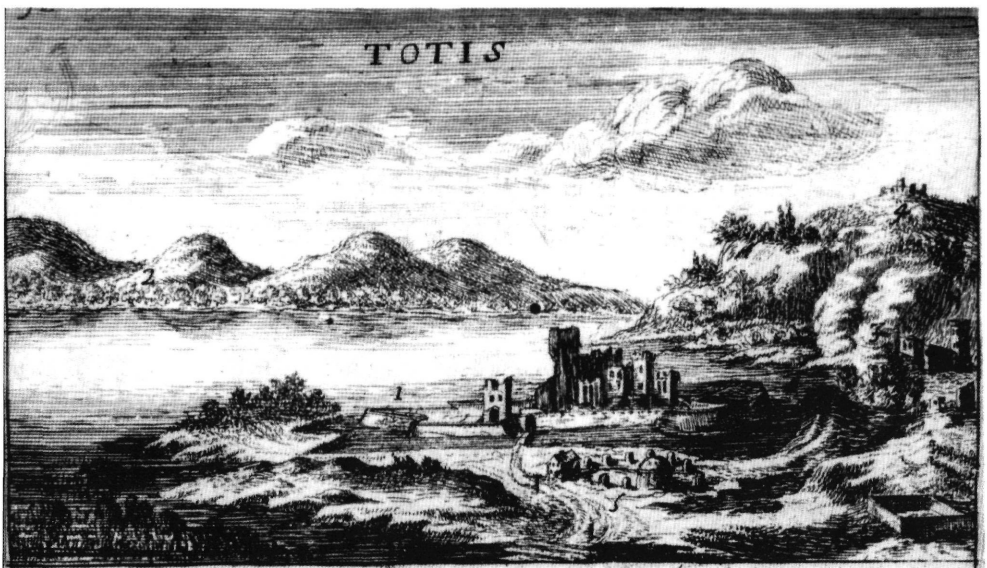

1. Peschiera. 2. selua di strigonio. 3. le Terme 4. monte di marmo 5. sepolture Turchesche

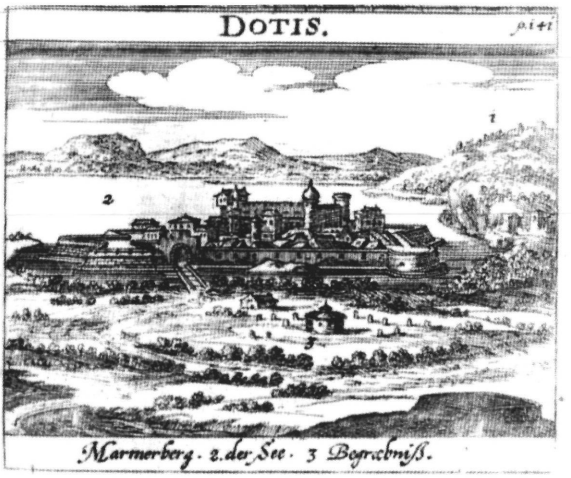

20.

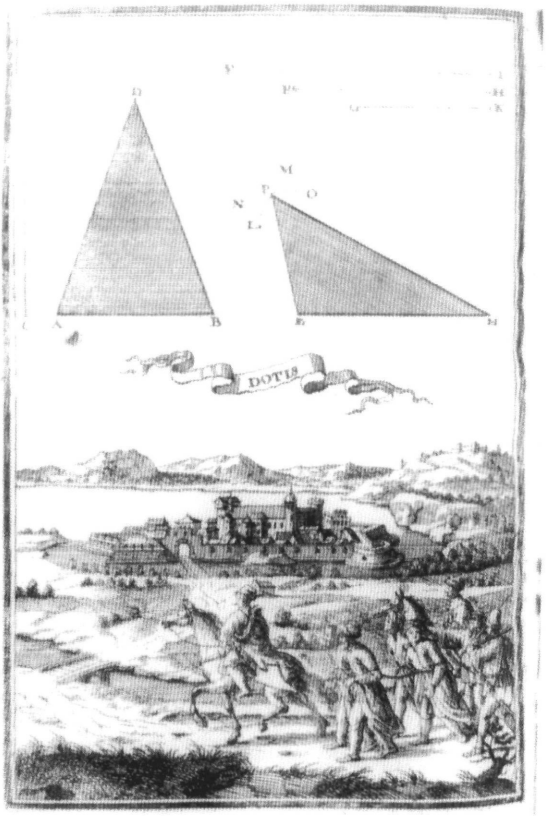

21.

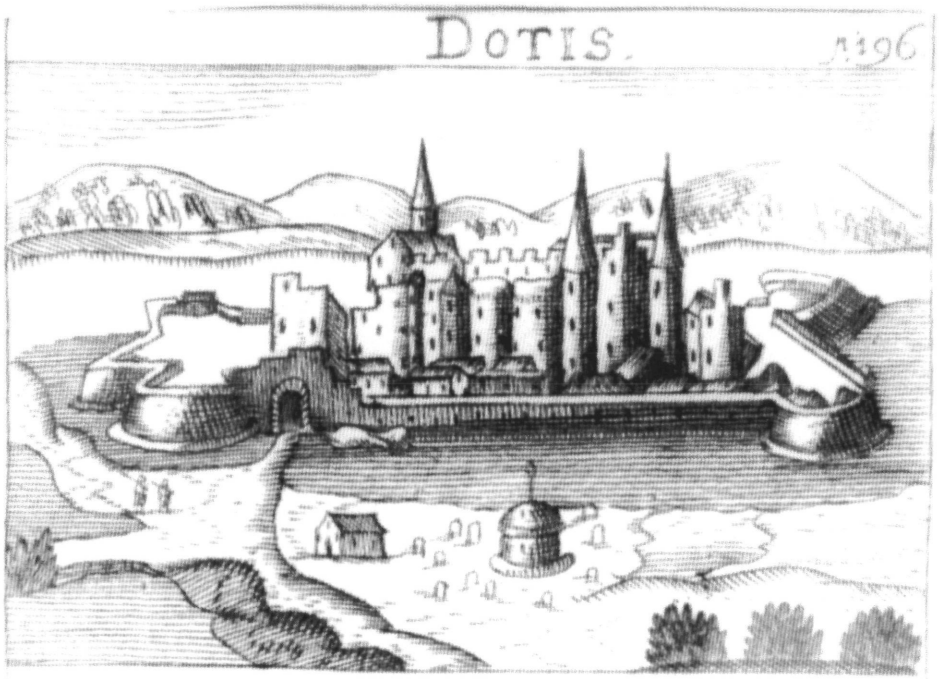

22.

23.

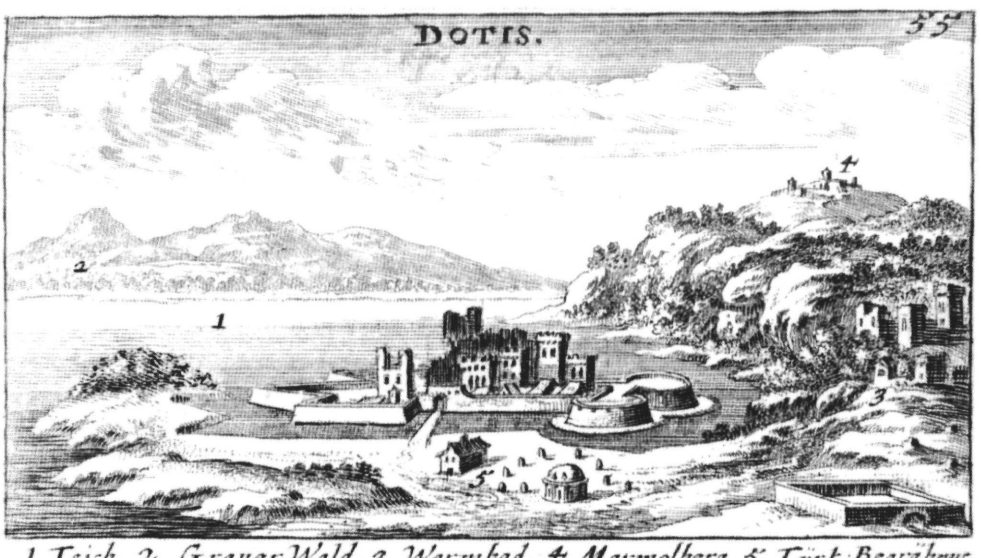

1. Teich. 2. Graner Wald. 3. Warmbad. 4. Marmelberg. 5. Türk. Begräbnus

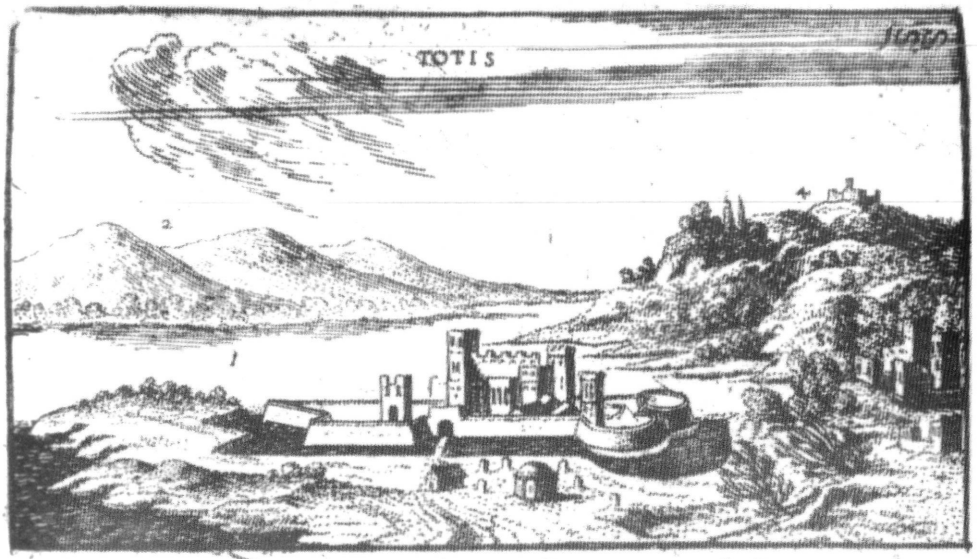

1 Lago 2. Bosco 3 Bagno, caldo 4 Monte doue si cauano li Marmi sepolture de Turchi. Mattioli f

24.

25.

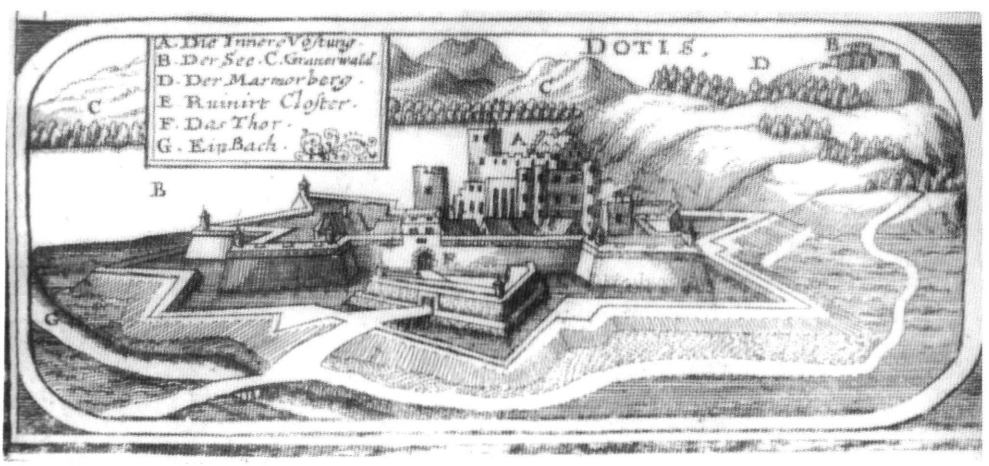

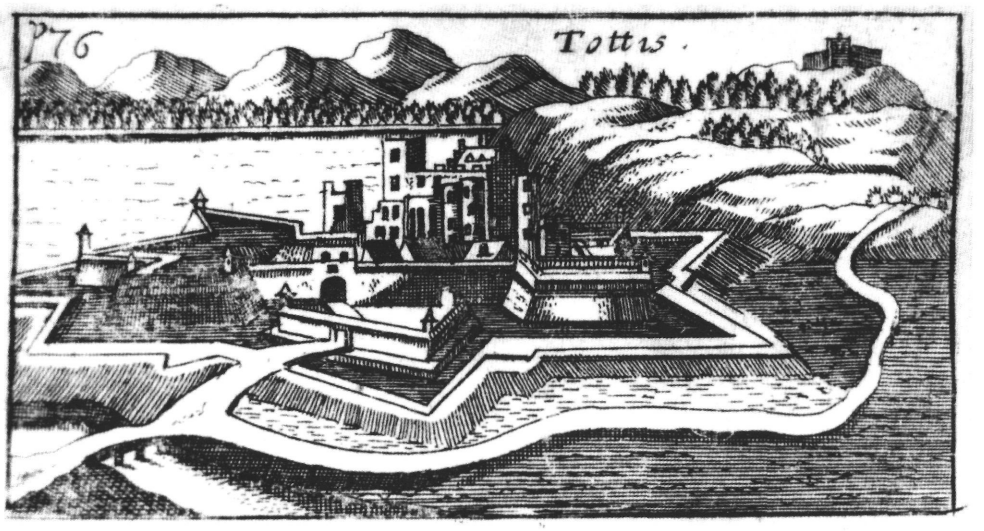

26.

27.

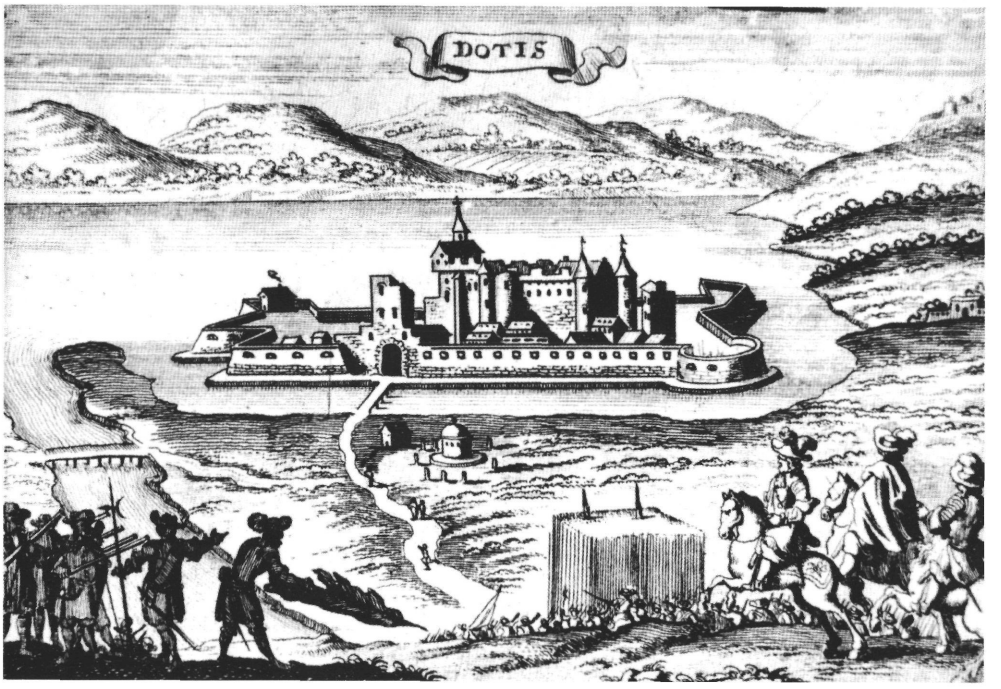

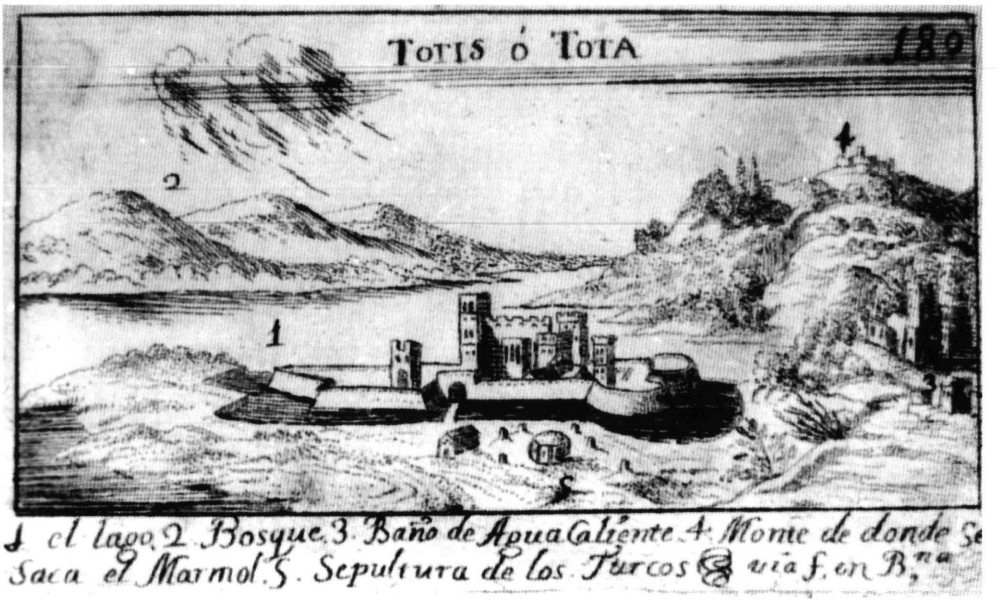
TOTIS Ó TOTA
180
1 el lago. 2. Bosque. 3. Baño de Agua Caliente. 4. Monte de donde Se
Saca el Marmol. 5. Sepultura de los Turcos
via f. en B.na

28.

29.

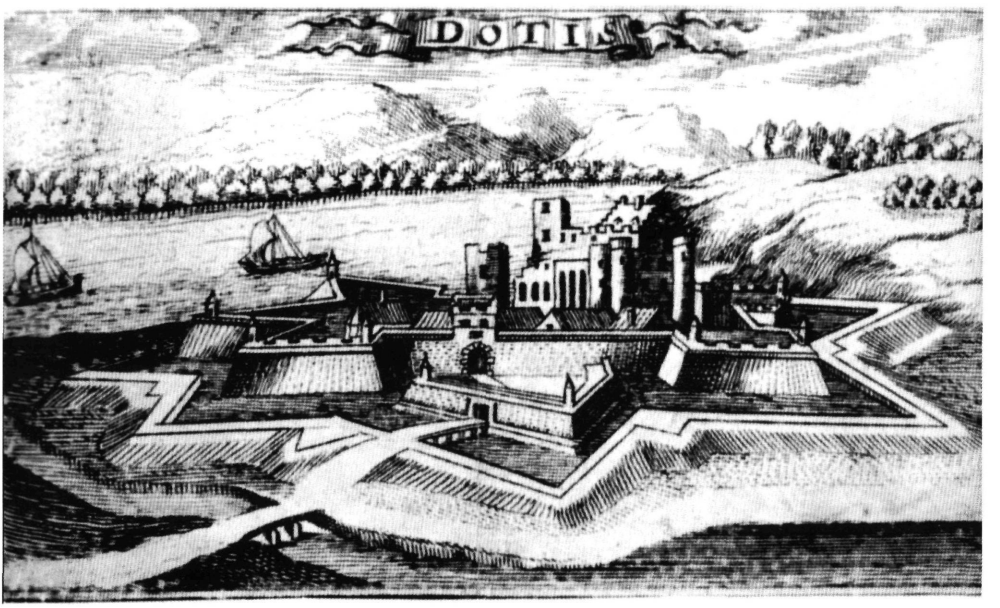
DOTIS

30.

31.

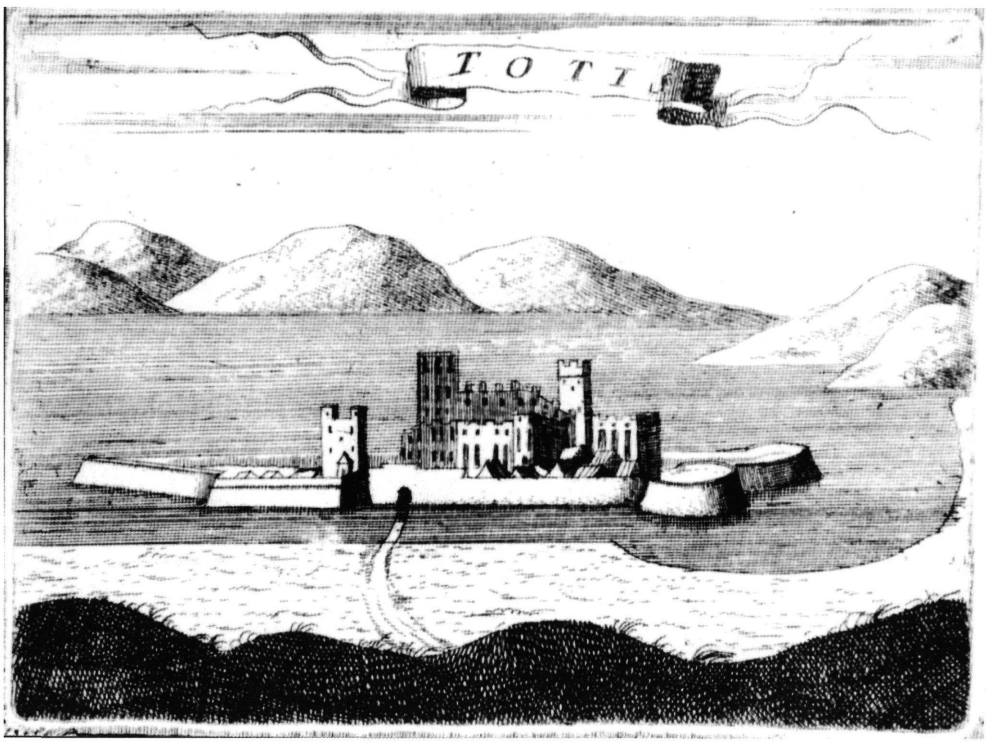

A 32. számú metszet színesben a borítón látható.

33.

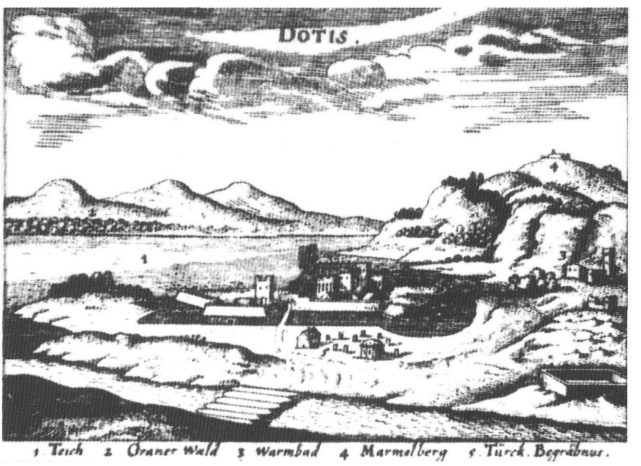

34.

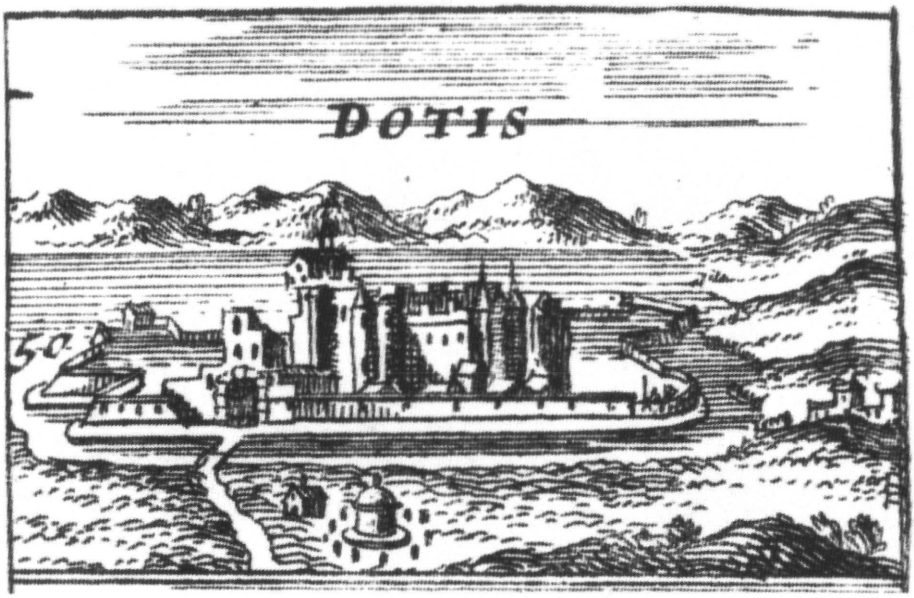

35.

36.

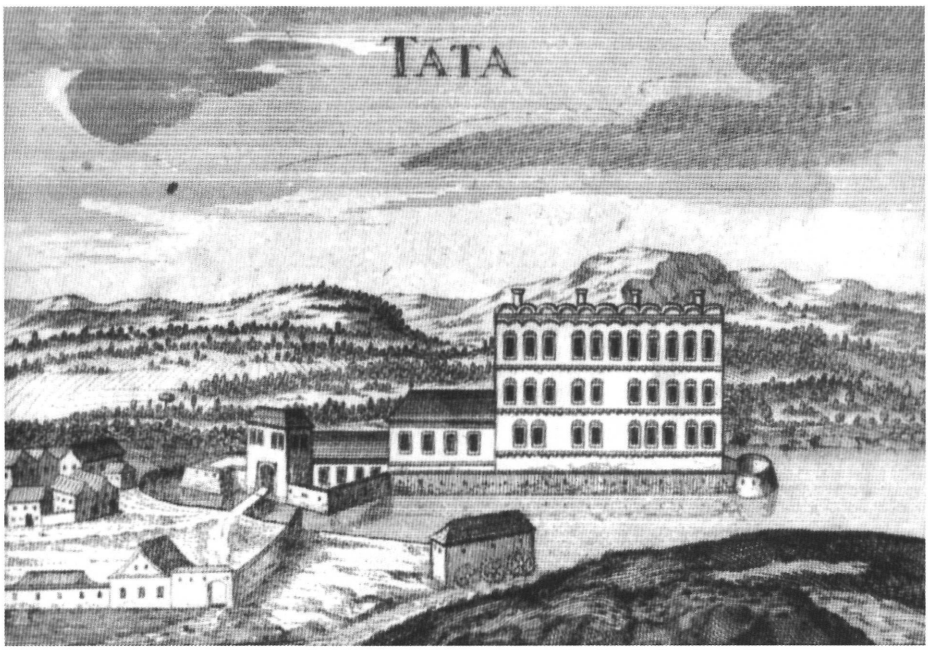

37.

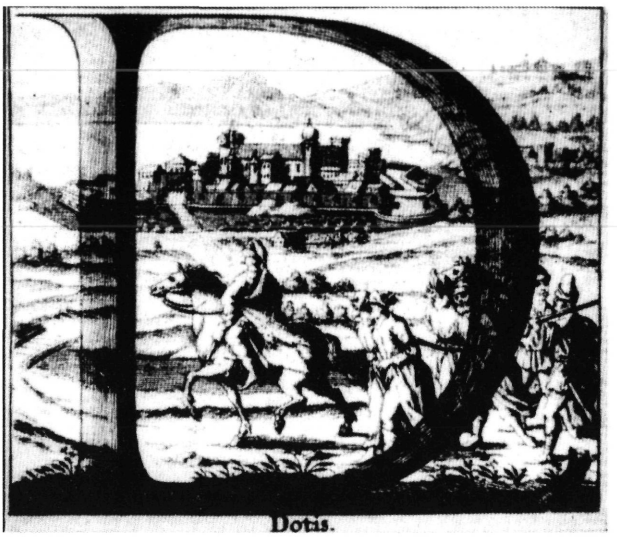

A 38. számú metszet színesben a kötet végén található.

39.

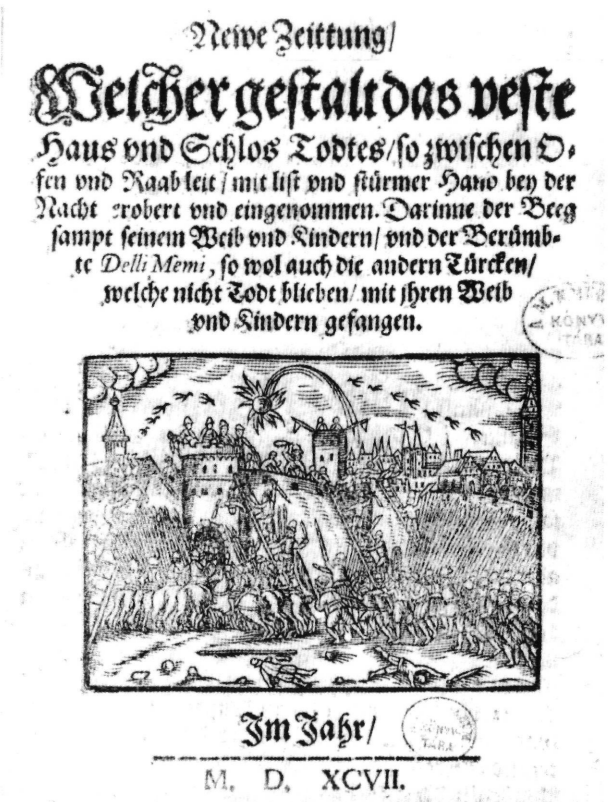
Newe Zeittung/

Welcher gestalt das veste Haus vnd Schlos Todtes/ so zwischen Ofen vnd Raab leit/ mit list vnd stürmer Hand bey der Nacht erobert vnd eingenommen. Darinne der Beeg sampt seinem Weib vnd Kindern/ vnd der Berümbte *Delli Memi*, so wol auch die andern Türcken/ welche nicht Todt blieben/ mit jhren Weib vnd Kindern gefangen.

Im Jahr/

M. D. XCVII.

Vngerische / Siebenbürgische / Persische / Türckische vnnd Tartarische / jüngsten verloffne Geschichten.

Kurtze Beschreibung / was sich jetzund in neuligkeit zu Constantinopel / in Siebenbürgen / vnd mit der neuen Persischen Verbündnuß / ober vnd vnter Ungern / im jüngsten Majo vnd ein wenig zuver / auch in disem jetzigen Monat Junio / mit Auffellen / grossen vnnd kleinen Treffen vnnd Scharmützeln / dergleichen mit plünderung / Vberfallungen / Abfangung der Türcken / Tartaren vnd Christen / Abbrennung der Flecken vnd Dörffer / benemung der Proviant / Viehes vnd anders / wider erledigung der armen gefangnen Christen / zu allen theilen verloffen.

Dergleichen wie mit sonderm Kriegs Stratagema / die Vestung

Tottis / nechtlicher weil einbekommen / die darin wesenten Türcken all erschlagen / vnd der Beeg daselbst mit etlichen fürnemen Türcken gefangen worden.

Auch wie der Fürst in Sibenbürgen / seinen Obersten zu Lippa / Geleki Janusch genant / mit 4. Rossen zerreissen lassen / vmb daß er die Vestung Lippa dem Türcken übergeben wollen.

Gedruckt zu Nürmberg / mit Bewilligung / Im 1597. Jar.

40.

41.

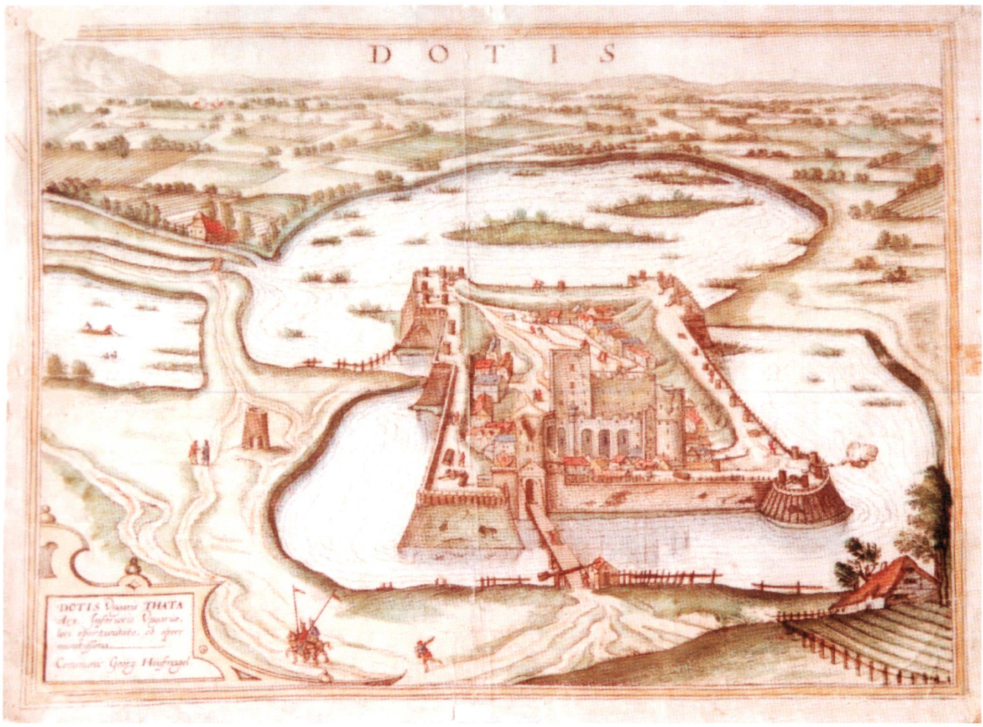

8.

38.

a TATAI VÁR alaprajza

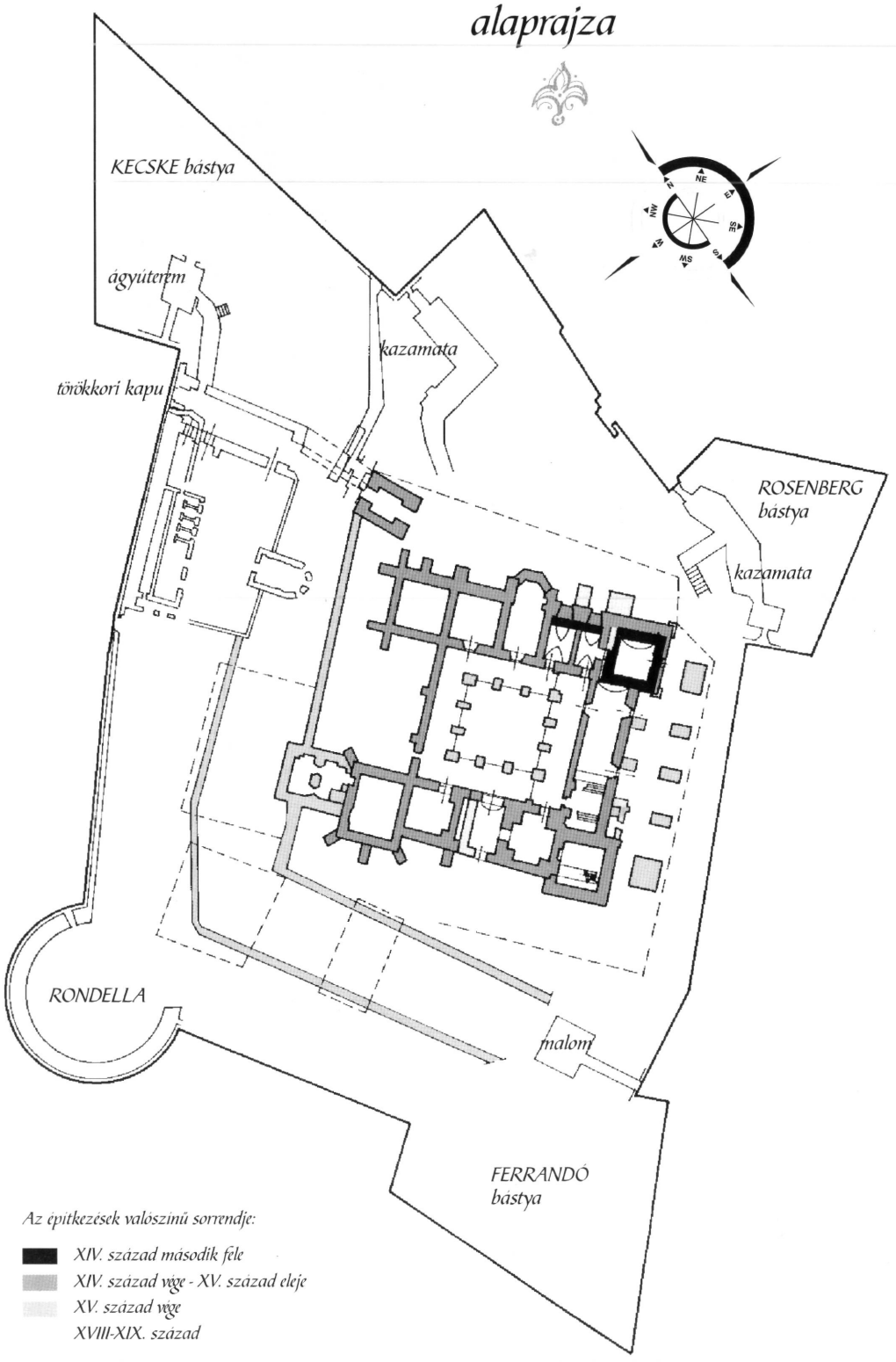

B. Szatmári Sarolta nyomán

KOMPRESS NYOMDA